

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Jag visste inte hur man levde något annat liv

En kvalitativ studie kring hur missbruk utformas utifrån bakgrundsförhållanden

Socionomprogrammet
C-uppsats, höstterminen 2008
Författare: Svante Liljeäng
Handledare: Anders Thörnquist

ABSTRACT

Göteborgs universitet
Institutionen för socialt arbete
C-uppsats, höstterminen 2008
Svante Liljeäng

Titel: ” Jag visste inte hur man levde något annat liv: En kvalitativ studie kring hur missbruk utformas utifrån bakgrundsförhållanden.”

Denna studie syftar till att söka samband mellan människors bakgrund vad gäller uppväxtförhållanden och klass; med vilket avses ekonomiska, kulturella och sociala förutsättningar och olika former av missbruk av alkohol, läkemedel och narkotika. Hur inträdet i olika droggulturer kan tänkas ha påverkats och hur missbruket kommit att utformas utifrån givna bakgrundsförhållanden samt huruvida och i så fall på vad vis, missbruket, när detta väl varit ett faktum, mötts av olika former av reaktion och respons från den missbrukande människans omgivning.

Forskningsansatsen i studien är kvalitativ. Empirin bygger främst på strukturerade intervjuer med fem respondenter i åldrarna 23-32 år. Respondenterna har alla valts ut via selektivt urval utifrån en förstudie i form av ett enkätformulär. Resultatet redovisas under de fem rubrikerna; ekonomiskt kapital, kulturellt kapital, socialt kapital, missbrukets process samt omgivningens reaktion.

Ett abduktivt förhållningssätt kan skådas vad gäller val av teorier. Bourdieus klassteori kring habitus fick en central roll i studien redan från början. Därefter har teori och empiri korsbefruktats och slutligen användes utöver Bourdieus teori kring klass, även socialkonstruktivism och stämplingsteori. Utifrån denna teorigrund skönjes i analysen att det samlade kapital respondenten haft med sig samt det habitus denna verkat inom under uppväxten påverkat hur missbruket har utformats. Vad gäller val av droger, hur missbrukssituationen har sett ut, grad av avvikelse från samhället samt om kontakt med samhällets hjälp och kontrollfunktioner ägt rum och i så fall hur denna kontakt har upplevts. Frågan väcks om en viss grad av social konstruktion medverkar i utformandet av missbruk.

Nyckelord: Missbruk, beroende, klass, habitus, uppväxt, stämpling, socialkonstruktivism.

FÖRORD

Jag vill tacka min handledare Anders Thörnquist för den hjälp jag fått längst vägen. Du bringade ordning i en hel del kaos.

Tacka vill jag även mina nära och kära för att ni har stått ut med den tid av försummelse som varit och för den ångest ni stundtals utsatts för.

Sist men absolut inte minst önskar jag sända tack till de människor, avdelningar, självhjälsgrupper och frivilligorganisationer som bidragit med sin tid, sitt engagemang och framförallt sina berättelser.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INTRODUKTION	6
Inledning	6
Förförståelse	6
Syfte	7
Frågeställningar	7
Begrepp: Missbruk och beroende	8
METOD	9
Tillvägagångssätt och avgränsning	9
Kvalitativ metod	9
Val av teori och litteratur	10
Enkätstudie	10
Intervjuförfarande	11
Analysförfarande	13
Validitet, reliabilitet, generaliserbarhet	13
Etisk hänsyn och forskarens position	15
TIDIGARE FORSKNING	17
TEORETISKA PERSPEKTIV	21
Klassteorier	22
Socialkonstruktivism	23
Stämplingsteori	25
RESPONDENTERNA	27
RESULTAT	29
Ekonomiskt kapital	29
Kulturellt kapital	30
Socialt kapital	32
Missbrukets process	37
Omgivningens reaktion	42
ANALYS	45
Uppväxtens påverkan på inträdet i missbruk	45
Missbrukets utformning i förhållande till uppväxt och habitus	47
Omgivningens respons på missbruket	49
SAMMANFATTNING	51

<u>SLUTDISKUSSION</u>	53
<u>LITTERATURLISTA</u>	54
<u>BILAGA 1.</u>	55
Enkätundersökning	55
<u>BILAGA 2.</u>	59
Intervjuguide	59

INTRODUKTION

Inledning

Olika former av droger och nyttjandet av dessa framstår inte sällan gå hand i hand med diverse kulturella yttringar. Olika epoker, samhällsgrupperingar och subkulturer åtföljs av sina speciella mönster av berusande, från förra sekelskiftets mitts jazzmusiker till sextiotalets hippies, sjuttiotalets punkare, åttiotalets yuppies och ravescenen på nittioalet. Alla har de åtföljts av speciella, för subkulturen, mer eller mindre uttalat specifika droger. Droger som i olika grad laddats med speciella karakteristika, vilka allt som oftast kan ses tätt förbundna med subkulturens värderingar.

Det kan uppfattas som att gemene man bär på en mängd föreställningar om olika typer av droger och dess användare, utan att nödvändigtvis ha haft någon närmare kontakt med vare sig personen eller drogen i fråga. Föreställningar om överklassens dekadenta champagne och kokainfester; så kallade slackers, inte sällan medelklassungdomar, där haschrökning ofta kan ses som en del av livsstilen; samt arbetarklassens eskapistiska alkoholanvändande kan alla ses som några exempel på förekommande stereotyper.

Utifrån dessa mycket grovhuggna bilder börjar min frågeställning ta form. Finns det några uns av sanning i ovanstående beskrivningar eller är de enbart yttringar av förutfattade meningar. Utformas missbruk olika beroende på social tillhörighet, beroende på kulturell bakgrund, beroende på ekonomiska förutsättningar; beroende på klass. Ovanstående beskrivningar kan ses som tydliga ytterligheter, speciella och mycket utstickande subkulturer är en sak, enskilda individer en annan. Skådar man narkomanvärlden ter det sig svårare att klassificera in dess deltagare i fasta mallar. En betydligt otydligare massa av individer framträder, alla med sina speciella val av droger och sammanhang som dessa medverkar i och springer ur. Men frågan kvarstår, varför just de drogerna, varför just de sammanhangen, varför just de människorna. Uppstår de olika identiteterna som följer med drognyttjandet slumpvis eller finns det faktorer bakom som påverkar i olika riktningar.

Bruk av droger kan således vara föremål för en mängd fördomar. Likaså finner jag begreppet klass med dess ibland, i vardagliga sammanhang, vaga innebörd användas för att gruppera in och förklara människor som varande på ett eller annat sätt. Likt föreställningar om olika drogbruk har jag tyckt mig uppleva detta fenomen framträda främst i inofficiella sammanhang medan betydligt försiktigare uttalanden finns att finna när ”mikrofonen väl är påslagen”. Eller som en tjänsteman uttryckte det: ”klass; talar man om det fortfarande?” Inte sällan hänvisar man till begreppet som hörande till en svunnen tid och ifrågasätter implicit dess gångbarhet i nutid. Ändock finns det, i ett mindre uttalat allmänt medvetande, sinnebilder som ovanstående exempel av drognyttjande, där överklassens drogval ses som kokain och dyrare alkohol medan andra klasser anses ha andra typer av drogbruk.

Förförståelse

Min förförståelse präglas främst av att jag under en tid arbetat inom behandling av substansmissbruk. Vid rannsakan av mig själv tycker jag mig, efter en tid inom detta fält,

ha utvecklat vaga fördomar, i form av att jag tycker mig skönja olika stereotypiska missbrukarpersonligheter. Gemene mans upplevelser framstår på så vis leva vidare med in i behandlingsarbetet av missbruk.

Med detta sagt önskar jag poängtera att min förförståelse likväl präglas av de möten jag dagligen gör med människor med olika former av missbruksproblem samt den litteratur och de forskningsavhandlingar jag läst inom ämnet. Det är med stor ödmjukhet inför den mängd, och de vitt skilda levnadsöden och historier som jag har haft förmånen att ta del av och som alla talar för att missbruk och de processer som leder dithän kan ses vara individuella och mycket komplexa. Där en mängd upplevelser och erfarenheter, val och förutsättningar, sträckande sig över människors hela liv, samspelar och bidrar till att missbruk uppstår. Uppsatsen ni är i färd med att läsa gör på så vis, utifrån denna syn, enbart anspråk på att söka lägga en eller ett par bitar i ett enormt detaljrikt och mångfacetterat pussel.

Syfte

Denna studie syftar till att söka samband mellan människors bakgrund vad gäller uppväxtförhållanden och klass; med vilket avses ekonomiska, kulturella och sociala förutsättningar och olika former av missbruk av alkohol, läkemedel och narkotika. Hur inträdet i olika drokkulturer kan tänkas ha påverkats och hur missbruket kommit att utformas utifrån givna bakgrundsförhållanden samt huruvida och i så fall på vad vis, missbruket, när detta väl varit ett faktum, mötts av olika former av reaktion och respons från den missbrukande människans omgivning.

Frågeställningar

För att gripa an studiens syfte har följande frågeställningar formulerats:

- Hur påverkar en människas uppväxtförhållanden dess inträde i missbruk?
- Utformas missbruk olika, och i så fall på vilket sätt, beroende på social, ekonomisk och kulturell tillhörighet under uppväxten?
- Finns det något i respondentens uppväxtförhållanden som den själv ser som avgörande för dels att missbruket kom till stånd men också i hur det utformades vad gäller situationer, sammanhang och val av droger?
- Hur upplever respondenten att dess omgivning, i form av familj och närsamhälle, har reagerat?
- Hur och i vilken omfattning upplever respondenten sig ha blivit bemött och hjälpt av samhälleliga instanser?

Begrepp: Missbruk och beroende

Allt ickemedicinskt bruk av narkotika klassas i Sverige, ur juridisk synpunkt, som missbruk. Flertalet forskare söker dock nyansera begreppet. Andersson (1999) menar att definitionen av missbruk är kulturellt och historiskt bestämd och att begreppet är socialt konstruerat för att peka på bruk som bryter mot normer eller som på annat sätt kan anses överdrivet, felaktigt, ohälsosamt, omoraliskt eller brottsligt. Svensson (1996) ställer i sin strävan att kategorisera in bruket av narkotika i olika faser upp följande fem nivåer: den experimenterande användningen, det situationsbetingade bruket, det kontrollerade bruket, det begränsade missbruket samt det intensiva missbruket. Leissner och Hedin (2002) menar att professionstillhörighet har en tendens att avgöra vilket begrepp som används, där socialtjänsten främst begagnar sig av begreppet missbruk medan beroendetermen används mer i hälso- och sjukvårdssammanhang. Leissner och Hedin hänvisar till WHO:s förklaring av ovan nämnda termer. Beroende förklaras utifrån följande kriterier, där minst tre eller flera av dessa ska uppfyllas under en period av 12 månader: toleransökning, abstinens, kontrollförlust, önskan av kontroll, ständig längtan efter drogen, tilltagande ointresse av annat till förmån för drogen samt fortsatt användning trots kunskap om psykiska eller fysiska följder. Begreppet missbruk förklaras utifrån följande: upprepad droganvändning trots skyldigheter, upprepad användning trots risk för skada, upprepade kontakter med myndigheterna, upprepad droganvändning trots problem. Vad gäller missbrukskriterierna ska ett eller flera av dessa upprepas eller ske varaktigt under en period av 12 månader. Man menar således att en individ kan vara beroende utan att vara missbrukare och vice versa. Jag kommer i denna studie att använda begreppet missbruk och missbrukare, likt Andersson (1999) gör i sin avhandling, där begreppets karaktär kan ses som normativt och obestämt.

METOD

Tillvägagångssätt och avgränsning

Från att inledningsvis haft för avsikt att kombinera kvantitativ med kvalitativ metod framstod det en bit in i studien som att detta dels var en tidsmässigt alltför krävande uppgift samt att det kvantitativa empirianskaffandet visade sig delvis misslyckat. Utifrån en alltför liten urvalsgrupp tillika spretiga resultat kom denna del av studien främst att tjäna som en förundersökning, vilket redovisas utförligare kring i datainsamlingskapitlet nedan. Från denna tidpunkt söker studien snarare att exemplifiera än att generalisera. Den ursprungliga kombinerade metodansatsen förbyttes till att vara en enbart kvalitativ sådan. Den fortsatta studien inriktades mot respondenter inom åldersspannet 23 till 32 i syfte att avgränsa och tillspetsa. En alltför spridd grupp hade försvårat möjligheten att jämföra resultaten sinsemellan; att söka likheter och skillnader mellan respondenternas upplevelser på ett sätt som återknyter till studiens syfte.

Denna studie har växt fram i enlighet med de faser som Svenning (2003) sätter upp för forskningsprocessen: En första *problemformulering* åtföljdes av *litteraturstudier* vilka bidrog till en ökad förståelse kring ämnet samt gav infallsvinklar vad gäller *teori* och *begrepp*. Därefter följde det krävande arbetet i att *designa undersökningen*. En kombination av inledande kvantitativ *datainsamling* i form av en surveyundersökning (Bilaga 1) och en därpå följande fördjupande kvalitativ intervjustudie (Bilaga 2) togs fram. När empirin var insamlad *bearbetades* denna, enkätens svar matades in i statistikprogram och intervjuer skrevs ut. Därefter följde *analys* och *diskussion* kring denna utifrån teorier och tidigare forskningsunderlag.

Kvalitativ metod

Kvalitativ forskning syftar till att ge beskrivande data kring ett inte sällan fåtal individers utsagor. Insamling av data kan ske, såsom i denna studie via direkta intervjuer, alternativt via observationer eller dokumentanalyser (Larsson, 2005). Den studerade skådas inom kvalitativ forskning ur ett helhetsperspektiv, i den kontext denne befinner sig. Utifrån tanken att missbruk uppstår ur en mängd faktorer spridda över lång tid framstod det, med studiens syfte i åtanke, som lämpligt att söka en så komplett bild som möjligt av respondentens uppväxtsituation.

Enligt Larsson görs sedan för studien lämpliga avgränsningar. Teman ställs upp som sedan kan tolkas sinsemellan samt i förhållande till helhetsbilden. Här föll det sig lämpligt att återkoppla till syfte samt skärskåda materialet för att söka likheter och skillnader mellan respondenternas utsagor. Teman skapades såsom exempelvis ”val av drog” vilka sedan kunde återkopplas till respondenternas samlade livserfarenheter.

Larsson beskriver hur en empatisk förståelse kring individens subjektiva upplevelse eftersöks, där man söker förstå det studerade ur respondentens ögon. Utifrån denna förståelse har det empiriska materialet i denna studie givits stort utrymme. Resultatredovisningskapitlet är väl tilltaget för att ge en så fylld beskrivelse som möjligt av respondenternas livsvärldar.

Val av teori och litteratur

Utifrån den preliminära problemformulering som ställts upp stod det klart att studiens syfte var att se till hur klass påverkar vid missbruk. Sökandet efter litteratur och tidigare forskning kom således att inrikta sig mot missbruk och klassteorier dynamiska nog att passa i nutid och i förhållande till missbruk. I biblioteksdatabaser och uppsatsdatabaser användes sökord såsom: missbruk, beroende, droger, narkotika, alkohol, klass, kultur, bakgrund, uppväxt och miljö. Därefter sökte jag igenom kurslistan för den kurs på socionomprogrammet vid Göteborgs universitet som är inriktad mot missbruk.

Larsson (2005) beskriver hur man kan kombinera en induktiv ansats, där empirin styr val av teori, med en mer deduktiv strategi, vilket innebär att teorier och begrepp kommer att styra datainsamling och bearbetning. Denna kombination benämns då som en abduktiv strategi. En kombination som har kommit väl till pass i denna studie. Bourdieus klassteori kring habitus (för förklaring av detta begrepp, se sid. 22) och olika former av kapital kom tidigt att utöva stor påverkan på den fortsatta designen och har på så vis satt en deduktiv prägel på denna studie. Därefter kom den tidigare forskningen på området tillsammans med empirin att styra övriga val av teorier, därav den induktiva prägel. Tidigt i studien fanns en mängd teorier med som eventuella kandidater. Allt efter att förståelsen kring ämnet ökade, tillsammans med en tilltagande tillspetsning av syfte, gallrades teorier bort till de slutliga valen; socialkonstruktivism och stämplingsteori vid sidan av Bourdieus klassteori. De valda teorierna ses alla röra sig i den sociologiska och socialpsykologiska sfären, med syftet att ge en heltäckande analytisk grund med inriktning på, inom missbruksforskningen, så kallade kulturteorier.

Litteratur valdes dels i syfte att ge en god förståelse för nuvarande kunskapsläge inom fältet, dels söktes litteratur där klassteorier applicerades på missbruksforskning. Sistnämnda strävan gjorde sig inte så lätt som väntat. Bourdieus teorier presenteras inte sällan i förbifarten men därefter fanns mycket lite påverkan från klassteorier i nutida missbruksforskning. Implicita antaganden att klass påverkar missbruket föreföll allestädes närvarande men återfanns sällan annat än i periferin. Svenning (2003, s 38) menar att man då man söker tidigare forskning har att ställa sig frågan: *"Inom vilket perspektiv är problemet belyst?"* Det stod klart att Bourdieu och klassteorier applicerats sedan tidigare, eventuellt till leda, och att det gång på gång fastslagits att klass spelar in. Vad jag inte fann var studier som sökte svar kring klassperspektivets faktiska påverkan i hur missbruket utformats.

Val av litteratur föll slutligen också på sådant som kunde tillföra ytterligare matnyttiga begrepp i förhållande till studiens resultat.

Enkätstudie

Då kunskapsläget ansågs avtäckat påbörjades designen av studien. Första steget blev att söka rätt på respondenter. Kontakt togs med sjukvårdens beroendeklinik, självhjälpsgrupper samt en frivilligorganisation. En enkätundersökning konstruerades, dels med syfte att söka respondenter för kommande intervjuer, dels för att öka möjligheten att få fram generaliserbara resultat samt att öppna upp för metodtriangulering. Frågorna konstruerades för att ge en bild

av respondentens missbruk kontra dess uppväxtförhållanden och täckte av områden som föräldrars yrken, tillgångar, utbildningsnivå, typ av bostad samt respondentens egen utbildningsnivå, bostadssituation samt eventuella tillgångar. Dessutom söktes svar kring missbrukssituationen; vilka droger det rör sig om, inträdesålder samt huruvida någon förälder haft ett missbruk och i så fall vilken drog det då rört sig om. Frågorna konstruerades med Svennings (2003) råd kring hur en surveyundersöknings frågor bör formuleras. Fokus lades på att språket skulle vara lättbegripligt, med korta, tydliga och icke ledande frågor där negationer undviks. Där det ansågs lämpligt skapades kryssfrågor och där det ansågs problematiskt lämnades det åt respondenten själv att fylla i ett lämpligt svar. I den del där svar söktes kring klasstillhörighet följde vissa svårigheter. Snarare än att låta respondenten avgöra tillhörighet bads denne fylla i föräldrars yrkestillhörighet, samt fylla i förvalda svarsalternativ vad gäller utbildningsnivå, egendomar samt boendeform. Därefter gjordes i resultat-sammanställningen en förhållandevis normativ uppskattning där respondenterna delades in i arbetar-, medel- eller överklass. Fördelen med denna valda metod framför att låta respondenten själv avgöra klasstillhörighet framstod vara att de då åtminstone jämförs utifrån samma, om än godtyckliga, skala.

Elofsson (2005) benämner den målgrupp man önskar studera för målpopulation, då detta sällan anses praktiskt genomförbart görs vid kvantitativa studier en begränsning till de individer man faktiskt har möjlighet att utföra studien på, vilket benämns rampopulation. Målpopulationen skulle för denna studie kunna anses vara alla människor med missbruksproblematik i Sverige. Rampopulationen faller inom ett betydligt snävare fält vilket medför att det redan i detta läge kan ifrågasättas huruvida det är möjligt att samla in generaliserbara svar. Därefter följer enligt Elofsson att forskaren använder någon form av urvalsmetodik för att göra sitt slutliga urval. För att på bästa sätt göra anspråk på representation bör urvalet ske slumpvis. Antalet personer i urvalet ses som avgörande för hur väl studiens resultat kan anses representera den tänkta rampopulationen. Redan här kan man anse att denna enkätstudie brast vad gäller möjligheten att bringa kvantitativt generaliserbara data. Trots ansträngningar att söka sig till skiljda områden och instanser där människor med missbruk uppehåller sig, föreföll det svårt att nå skiljda grupper av rampopulationen. Urvalsmetoden kom således att innebära att alla som kunde tänka sig att ställa upp och som befann sig inom någon av tidigare nämnda arenor upptogs i studien. Sammanlagt innebar detta 17 personer. Efter att all data sammanförts i statistikprogrammet SPSS, och trots stor spridning vad gäller faktorer såsom klassbakgrund, ålder och droger framstod vissa grupper vara mer representerade än andra vilket innebar att medel- och överklass var underrepresenterade. Ett selektivt urval gjordes därför utifrån denna grupp där fem respondenter valdes ut vilka alla tillhörde samma åldersgrupp men i övrigt syntes ha skilda upplevelser vad gäller klasstillhörighet. Fokus lades därefter på nästa del av undersökningen varpå enkätundersökningen främst kom att tjäna som en förstudie, en metod att nå undersökningsobjekt att göra ett selektivt urval utifrån. Enkätundersökningen används därför i studien endast vid ett fåtal tillfällen i syfte att jämföra de fem utvaldas situation med samtliga insamlade enkätsvar.

Intervjuförfarande

Urvalet inför intervjuerna kom främst att gå i linje med vad Svenning benämner som "*Selektivt urval av fallstudier*" med vilket åsyftas att respondenterna väljs utifrån att de

besitter vissa kvaliteter. I detta fall valdes människor inom ett visst åldersspann där olika samhällsgrupperingar föreföll vara representerade. Här ter det sig lämpligt att belysa att urvalet valts utifrån möjlighet att befästa de ståndpunkter, vilka antyds redan i denna undersöknings inledning. Urvalet kan således vara färgat dels av ett *”teoretiskt urval”* utifrån dess möjlighet att skådas ur klassteoretiska perspektiv, samt ett viss mått av *”motpols-/extremvärdesurval”* där personer ur motsatta sociala positioner eftersökts för att ge möjlighet till jämförelser dem sinsemellan. De två sistnämnda urvalsmetoderna har främst medverkat i det att de lämpat sig för att söka de särskilda kvaliteter som efterfrågats och kan ingalunda ses som renodlade (Svenning, 2003).

Intervjuerna genomfördes med hjälp av ett i förväg framtaget systematiskt frågeformulär; med Larssons term, en allmän intervjuguide. Frågeformuläret konstruerades utifrån övergripande teman med en mängd därpå följande underfrågor där avstickare gjordes då det föll sig lämpligt (Larsson, 2005). Frågeformuläret togs fram i likhet med enkätundersökningen, liksom Kvale (1997) råder har akademiskt och teoretiskt språk getts en mer talspråkig form. I största möjliga mån har jag sökt använda mig av inledande, sonderande, specificerande, direkta, indirekta, sonderande, strukturerande, tolkande och uppföljningsfrågor. Kvale beskriver hur en bra forskningsfråga inte nödvändigtvis innebär en bra dynamisk intervjufråga vilket också märktes på några väl långa och svårformulerade sonderande frågor i intervjuguiden. Dessa kom då att i stunden kortas ner allt efter vad situationen krävde. Guiden var i övrigt utverkad i hopp om att bringa ett gott samspel mellan intervjuare och den intervjuade. Där frågorna först rör konkreta situationer såsom exempelvis inträdesålder i missbruk eller kring familjekonstellationen för att röra sig mot frågor där mer reflektion krävs såsom gällande upplevelsen av fenomenet ifråga. Även temana följde en röd tråd där missbruket först sattes i fokus, för att sedan förflytta sig mot eventuella bakomliggande faktorer i uppväxten utifrån ekonomiskt, kulturellt och socialt kapital samt slutligen söka reflekterande uppgifter kring upplevelsen av omgivningens reaktioner. Delar av intervjuguiden var tätt knuten till teori och var således en del av de deduktiva inslagen i arbetet.

Intervjuerna ägde rum på skilda platser allt efter praktisk tillgänglighet och respondentens önskemål; över en kopp kaffe på kafé, på uteserveringar samt i ett fall i hemmet. I vissa fall framstod situationen som mycket avslappnad medan det i andra fall ingick störande moment varpå intervjun och samspelet mellan intervjuare och intervjuperson eventuellt kan ha störts något. Varje intervju gav mellan drygt en till knappt tre timmar av inspelat material. En bandspelare användes vid samtliga intervjuer.

Enligt Kvale (1997) upphör materialet vid utskrivning att vara grundläggande data i form av förstahandsinformation. Han menar att det då är en konstruktion där tal har översatts till skrift och på så vis också blivit föremål för forskarens tolkning. Kvale menar att det då inte finns någon objektivt sann utskrift utan att man istället bör ställa sig frågan hur den utskrift som bäst tjänar undersökningen ska se ut. Intervjuerna transkriberades därför i sin helhet för att i bästa möjliga mån ge underlag att återge respondentens berättelse så naturtroget som möjligt. Utöver det språkligt förmedlade har audiella emotionella signaler, exempelvis skratt, skrivits med då det ansetts behövt för att ge en så fullständig bild av vad respondenten sökt förmedla. Enligt Kvale bör man beakta, då man presenterar utskrifter, att man representerar intervjupersonen samt det denne sagt i skrift och att det då kan anses lämpligt att transformera talspråk till en mer litterär text som bättre förmedlar vad respondenten antas sökt uttrycka.

Där det ansetts lämpligt har därför vissa citat försiktigt koncentrerats för att bättre anpassas till litterärt format.

Analysförfarande

Analysen av materialet inleddes med hjälp av den form av kodning som Svenning (2003, s. 160-161) beskriver. Redan vid första genomläsningen påbörjas analysen, mönster liksom ansatser söks, den första fasen benämner Svenning "*öppen kodning*", därefter följer "*axiell kodning*" vilket innebär ett mer djupgående; begrepp appliceras samt länkar och sekvenser söks. Till sist återstår den "*selektiva kodningen*" där man söker fall som illustrerar tidigare funna teman. I förhållande till denna inledning har det valda analysförfarandet varit genom ad hoc-metoden vilket innebär att skilda analysmetoder kombineras, olika infallsvinklar används för att analysera resultatet. Mönster och teman har sökts och rimlighetsprövats, respondenternas svar har jämförts, meningar har tolkats och relationer till teori och tidigare forskning har sökts (Kvale, 1997; Larsson, 2005). Teman som empirin kom att sättas i relation till och analyseras utifrån teori och forskning knöts till studiens problemformulering. Tre huvudkategorier sattes upp; uppväxtens påverkan på inträdet i missbruk, missbrukets utformning i förhållande till uppväxt och habitus samt omgivningens respons på missbruket. Utöver dessa tre rubriker fanns hela tiden respondentens egen upplevelse med som utgångspunkt. Från det att empirin var utskrivet stod valen av samtliga teorier förhållandevis klart varpå en deduktiv hållning speglade analysen där data skådades ur teoretiska perspektiv och där alternativa möjliga tolkningar i förhållande till respondentens upplevelse söktes. Analysen befanns lämplig att presentera i ett enskilt kapitel efter att resultatredovisningen var genomförd. Detta beslut grundades på att analysen krävde att resultat ur skilda delar av respondentens berättelse och skilda aspekter av dess livsvärld sammanfördes samt att delar av olika respondenters framställning ställdes sida vid sida alternativt mot varandra.

Validitet, reliabilitet, generaliserbarhet

Med validitet åsyftas "*att man verkligen mäter det man avser att mäta*" medan reliabilitet innebär att "*resultaten ska vara tillförlitliga*" (Svenning, 2003, s. 63,67).

Huruvida undersökningen kan göra anspråk på att fånga verkligheten och mäta det avsedda är beroende på en mängd faktorer. Svenning ger som exempel intervjusituationen, frågeformuleringar, hur respondenten upplever frågorna samt hur öppen denne i sin tur är i sina svar. Man kan här anta att olika respondenter var olika öppna och olika benägna att redogöra i detalj kring sina liv. Framförallt finns det fog att ifrågasätta validiteten hos enkätundersökningen. Där man inte sällan undvikit att svara, framförallt gällande föräldrars utbildning och där frågan kring det egna missbruket kan misstänkas ha feltolkats. Många respondenter framstår ha fyllt i alla droger de någonsin använt istället för, som avsett, sina huvuddroger. Intervjuerna var vid två tillfällen förlagda till vad som efter en stund kunde utläsas som olämpliga platser i det att flertalet distraherande moment uppstod. Detta var också de två intervjuerna där minst material insamlades varpå det kan anses befogat att i större grad än för de övriga ifrågasätta dess validitet. Inte minst kan dessa yttre störningsmoment anses ha påverkat mig som intervjuare då mina frågeformuleringar framstod som aningen klumpigare och trevande vid de två tillfällena. Dessa två intervjuer var de två första som

gjordes vilket också kan tala för att jag som intervjuare kom att bli allt mer varm i kläderna ju fler jag genomförde. Validiteten kan därför hävdas ha kunnat stärkas om det inledningsvis funnits möjlighet till ett par testintervjuer.

Svenning skiljer på inre och yttre validitet där inre kan anses vara kopplat till den egna studien och kopplingen mellan empiri och teori däri samt huruvida urvalet av respondenter kan anses vara korrekt. Det abduktiva förhållningssätt som präglar denna studie, där teori och empiri ständigt korsat varandras vägar under studiens gång, kan eventuellt tala för en god validitet. Huruvida respondenterna är de rätta att söka svar hos i sätter jag i förhållande till studiens frågeformulering. Jag har svårt att se att en annan urvalsgrupp skulle kunna anses lämpligare ur denna synpunkt då studien framförallt syftar till att söka svar kring respondenternas upplevelse av sin tillvaro samt deras faktiska förhållanden. Vad som dock, ur validitetshänsyn, talar till studiens nackdel är det ringa antalet respondenter. Man bör ödmjukt beakta att det enbart kan bli tal om att visa på några få personers upplevelser.

Den yttre validiteten kan ses bero på studiens förankring, vad gäller teori och empiri, i förhållande till rådande forskningsfält. Här tycker jag mig se att flera av de valda teorierna är väl gångbara inom forskningsfältet. Tydliga återkopplingar till tidigare studier och teorier har också gjorts vilket talar för att empirin är gångbar inom en större ram, att empirin och dess teoriansknytning uppvisar koherens i förhållande till övrig missbruksforskning.

Larsson (2005) betonar att validiteten är kopplad till huruvida studiens läsare har möjlighet att sätta sig in i fenomenet varpå studiens faktiska validitet kan tolkas vara vilande på läsarens bedömning av dess troliga giltighet.

Inom kvalitativ forskning framstår fastställande av reliabiliteten, likt validiteten, hos en studie som problematisk. Svenning (2003) beskriver två metoder att stärka forskningens reliabilitet. Dels genom att se till huruvida samma mätinstrument vid skilda tillfällen skulle komma att ge samma resultat. Han tillskriver denna metod som bristande i det att mäteffekten kan skilja exempelvis genom att respondenten kommer att utveckla sina svar vid det senare av dessa tillfällen. Nästa metod är snarare knutet till studiens frågeställning än till dess mätinstrument. Här söker man istället svar kring huruvida två studier med samma frågeställning skulle generera samma svar. Svenning menar att man då kan se det som att två slumpmässiga urval gett liknande resultat vilket innebär att det kan anses tillförlitligt både över tid samt mellan olika grupper. Utifrån ovanstående resonemang finner jag det svårt att fastställa någon högre grad av reliabilitet i denna studie, urvalet kan ej ses som slumpvis varpå en annan grupp av respondenter med skilda missbruksproblem skulle kunna ge andra resultat. Missbruk och framförallt hur detta utformas kan tänkas vara tidsbundet, där olika droger och situationer kan avlösa varandra i popularitet. Om urvalsgruppen varit 20 år äldre skulle troligtvis andra svar ha erhållits. Reliabiliteten kan även ifrågasättas, likt validiteten, på grund av det fåtal respondenter som intervjuats, vilket knappast borgar för att en annan studie med samma syfte skulle generera liknande resultat.

Svenning menar att det i intervjusammanhangen finns sätt att stärka reliabiliteten. Dels bör tydliga definitioner användas samt att intervjupersonen bör ges utrymme att svara så konkret som möjligt. Här anser jag att möjligheten till reliabilitet i denna studie är stark i det att en noggrant formulerad intervjuguide lämnade mycket litet utrymme för tveksamheter, likaså var det sällan tal om vaga svar. Frågor som rörde respondentens upplevelser och som låg i riskzonen för att ge diffusa svar var knutna till konkreta ting. Exempelvis knöts upplevelsen kring ekonomisk standard till bland annat egendom, fritidssysselsättning, semesterresor, föräldrars yrkestillhörighet samt restaurangbesök. Larsson (2005) menar att reliabiliteten kan anses förbunden till resultatens konsistens, detta kan ses göras genom att man via skilda

frågor under intervjuens gång undersöker svarens konsistens. Detta gjordes exempelvis genom att med jämna mellanrum återkomma till frågan vad som kan tänkas ha medverkat till att missbruk uppstod och att knyta detta till den faktiska uppväxtsituationen. Logiken i svaren kan då ses störas av en för vissa respondenter ibland uppstående ambivalens, vilket jag snarare valt att se som en faktor värd att analysera vidare snarare än fog för bristande konsistens. I denna ståndpunkt tar jag stöd av Kvale (1997) då han menar att ett alltför starkt fokus på reliabilitet kan komma att motverka kreativiteten i forskningsförloppet.

Larsson (2005) menar att kvalitativa studier med litet och icke slumpmässigt urval har begränsade möjligheter att bringa generaliserbara resultat. Denna studie gör på så vis inga anspråk på generaliserbarhet. Snarare söks en exemplifierande hållning där fasta tagits på Kvales (1997, s. 209) formuleringar i förhållande till mer positivistiska tongångar där universella lagar eftersöks: *"Enligt en kontrasterande humanistisk syn är varje situation unik, varje fenomen har sin egen inre struktur och logik."* Kvale hänvisar till ett postmodernt perspektiv där kunskapen i högre grad knyts till den kontext den har att verka inom. Denna studie önskar på så vis enbart att söka förståelse och kunskap kring de studerade fallen. Förhoppningsvis och troligtvis finns likheter att finna hos andra människor med missbruksproblem.

Kvale (1997) väcker frågan vem det egentligen är, inom kvalitativ forskning, som bör utföra den analytiska generaliseringen; forskaren eller läsaren? Det kan anses falla delvis på läsaren att sätta resultat, analys samt de argument som förs inom en vidare kontext och slutligen avgöra dess generaliserbarhet.

Etisk hänsyn och forskarens position

Etiska aspekter av studien har först och främst styrts av de forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning som Vetenskapsrådet satt upp. Dessa principer vilar på fyra huvudkrav; informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet samt nyttjandekravet. Inför enkätstudien lämnades både muntlig och skriftlig information (se bilaga 1). Inför intervjuerna skedde detta enbart muntligt. Information lämnades att studien sker inom ramarna för en C-uppsats på socionomprogrammet vid Göteborgs universitet samt att studien väl färdigställd är en offentlig handling. Det redogjordes kring studiens syfte. Här anammades dock en viss öppenhet. Enligt Kvale (1997) kan intervjuaren i inledningsstadiet välja ett kringgående förhållningssätt där syftet avslöjas först på slutet. Jag valde att ge en vidare beskrivning av syftet där jag delgav att jag sökte svar kring på vad vis uppväxten spelat in i missbruket. Medvetet valde jag att utesluta ordet "klass" ur denna inledande förklaring då jag befarade att begreppet skulle komma att låsa samtalet kring diverse individuella tolkningar av begreppet i sig. Vidare tydliggjordes att deltagande var frivilligt, att man hade rätt att avbryta eller underlåta att svara på frågor närhelst man önskade.

Samtycke inväntades från samtliga innan studien genomfördes. I ett fall då enkätstudien genomfördes inom sjukvårdens väggar krävde avdelningsansvarige att klinikens forsknings och utbildningsansvarige skulle samtycka. I kontakt med denne hänvisades till klinikens forskningsråd. Efter att ha presenterat upplägg och syfte godkändes detta av representant för rådet. Vid andra tillfällen avgjorde avdelningsansvarige själv att det, utifrån problematiken hos patientgruppen, inte ansågs etiskt lämpligt att genomföra studien på tänkta avdelningar. Det anses från Vetenskapsrådet ej lämpligt att otillbörlig påtryckning används för att få till stånd deltagande. Vid ett tillfälle påtalades, från personal inom sjukvården inför de tänkta

deltagarna, vikten av att det forskades på ämnet och att det då ansågs bra att ställa upp som respondent. Denna påverkan ansågs ingalunda otillbörlig men ur etisk aspekt förtydligades då från undertecknad att deltagande var frivilligt.

I linje med konfidentialitetskravet tydliggjordes att tystnadsplikt råder samt att materialet förvaras låst och att endast av studien berörd forskare äger tillträde samt att materialet vid publicering ska vara avpersonifierat. Ur etisk ståndpunkt tycks mig konfidentialitetskravet vara det mest svårbalanserade vad gäller denna studie. I det att en så fyllig resultatredovisning som möjligt önskats, till förmån för läsarens förståelse kring analysen, har det varit ett ständigt ifrågasättande kring var gränserna bör gå. Som respondent kan man eventuellt känna igen sig i resultatredovisningen. Fingerade namn har dock givits, exakt ålder har undvikits att skrivas ut och alltför personliga händelser och sammanhang har tonats ner i möjligaste mån. Här anger Vetenskapsrådet att eventuellt oavsiktligt identifierande bör vägas mot den kunskap studien kan anses ge samt negativa följder för berörda som kan tänkas uppstå. En tiopoängs C-uppsats kan ingalunda bringa någon nämnvärd ny och nyttig kunskap varpå det kan anses obefogat att söka försvara några, för respondenterna, negativa konsekvenser. Med detta sagt bör man också beakta tanken att det vore snarast oetiskt att låta bli att forska i syfte att förbättra människors mående samt att söka faktorer som påverkar mänskligt lidande, såsom exempelvis kan vara fallet när det kommer till missbruk (Vetenskapsrådet).

Kvale (1997) betonar utifrån ett etiskt perspektiv vikten av att se till vilken roll forskaren har. Han menar att forskarens person kan ses som avgörande i det att denna bör ha förmåga att hörsamma etiska frågor samt ta ansvar för hanterandet av dessa. Han påtalar ansvaret dels gentemot intervjupersonerna dels mot sitt eget oberoende i enlighet av forskare. En balansgång mellan inkännande medmänniska samt nästintill exploator har präglat den roll jag känt som forskare, i vilket jag inbegriper ansvarskänsla att gentemot respondenten använda den information de delgivit mig på ett korrekt och konstruktivt sätt.

TIDIGARE FORSKNING

Enligt den historiska översikt som ges i studien *Socialklass och alkoholvanor* av Håkan Leifman (1998) framkommer att det under förra seklets mitt uppvisades tydliga skillnader mellan socialgruppers hanterande av alkohol. Där högre grupper hade större antal vaneförtärare. Vilket innebar att fler hade en rutinartad förtäring veckovis, men att alkoholism var ett fenomen förekommande i de lägre klasserna, där man uppvisade ett mönster på att förtära större mängd alkohol per dryckestillfälle. Leifman påvisar dock möjligheten att den högre frekvens av alkoholmissbruk som rapporterades i de lägre samhällsklasserna till del kan bero på skillnaden kring var man intog alkohol, där de lägre klasserna eventuellt löpte större risk att upptäckas och registreras som missbrukare. Andelen högkonsumenter av alkohol har enligt Leifman under senare decennier förflyttats från de högre socialklasserna till de lägre.

Larsson och Stafström (2002) förklarar i antologin *Den svenska supen i det nya Europa* med utgång i Bourdieus teorier kring klass hur olika sociala grupper kan ses ha olika dryckesmönster, vilka också reproduceras från generation till generation.

Flertalet studier anger att risken att hamna i missbruk är större hos ungdomar med härstamning i familjer med låg socioekonomisk status samt med ursprung i psykosocialt utsatta uppväxtmiljöer (Andersson, 1999; SOU, 2000:126; Goldberg, 2000). Dessa övergripande perspektiv framstår som inte sällan implicita vedertagna sanningar varpå, inom socialt arbete, övrig missbruksforskning vilar på.

Den avhandling jag funnit komma närmst att behandla mitt valda studieområde är Berit Anderssons *Att förstå drogmissbruk* där denne studerat missbrukets praktik samt de situationer och processer som missbruket uppstår och fortgår i samt de förändringar som sker längs vägen. Författaren tar hjälp av sociologiska teoretiker så som Giddens som menar att man då man studerar individens handlande bör se till dess betingelser snarare än till handlandets motiv, Foucault och dennes idéer kring praktiker som bärare av samhällets maktutövande samt Bourdieu och dennes begrepp "habitus" som syftar till att förklara olika gruppers, klassers förhållningssätt som kulturellt betingade. Författaren tillägger att man vid studiet av missbruk bör se till individens handlingsutrymme snarare än till den kulturella uttrycksformen där det sistnämnda enbart utgör en del (Andersson, 1999). Från socialpsykologin har Andersson använt sig av dramaturgisk psykologi för att konkret analysera handlandet.

För att belysa hur initieringen går till gällande nyttjandet av illegala droger använder sig Andersson av begreppet "kvalifikation" framför att, som många andra, söka svar hos socialisationsteorin vilken ser missbruket springa ur en inlärningsprocess där man påverkas till ett visst handlande av sin omgivning och där missbrukaren då ska ha socialiserats felaktigt; en förklaring vilken författaren hävdar ger en alltför förenklad bild. Med kvalifikationsbegreppet menar Andersson att man har att kvalificera sig till de krav som följer med sociala handlingar och där drogbruk ej kan ses vara undantaget (Andersson, 1999). Nybörjaren har att handgripligen lära sig hur drogbruket och en mängd därtill följande praktiker utförs. Initieringen och kvalificeringen för män beskrivs som en alternativ karriär för den som skolan och omgivningen väntar sig problem från. I knarkgänget lärs speciella kompetenser in, såsom kriminalitet och droghandel. Kvinnors initiering beskrivs i vissa

avseenden som skiljd från männens. Kvinnor är inte sällan yngre när de börjar med droger, deras initiering sker ofta som "bihang" till gängen och på så vis ingår de i gemenskapen som mindre självständiga aktörer. Som flickvänner åt äldre missbrukare följer att deras situation vad gäller droger kommer att präglas av männens missbruk. Kvinnor förväntas stödja männen emotionellt och socialt (Andersson, 1999).

Med inträdet i missbrukssammanhang följer att tid och rum indelas därefter. I gängets miljö skapas en fristad från omgivningen. Kontakten med omvärlden sker främst i form av konflikter, restriktioner från omgivningen samt försök att freda sig och sitt drogbruk (Andersson, 1999).

Osäkerhet och utanförskap är utmärkande för många av Anderssons respondenter, vilket kan tolkas in som uttryck för den sociala position dessa innehaft med upplevelser av underlägsenhet och misslyckanden.

Anette Skårner utgår, i sin avhandling *Skilda världar*, från systemteoretiska och interaktionistiska socialpsykologiska förklaringsmodeller där hon ur ett nätverksperspektiv söker studera narkotikamissbrukares relationer och nätverk, dess roll samt dess betydelse för en eventuellt förändrad livssituationen för missbrukaren i fråga (Skårner, 2001). Det "*socialt tillskrivna nätverket*", som forskaren benämner familj och släkt, framstår i avhandlingens resultat som följande två skilda mönster. Antingen som fyllda av konflikter, och separationer, där man trots de biologiska banden befinner sig i den emotionella och sociala periferin i förhållande till varandra, ett mönster vilket framstår som inte sällan överfört från generation till generation och som uppvisar sig främst på faderns sida. Som kontrast beskrivs följande mönster där relationerna istället uppvisar än kraftigare band med mycket stark sammanhållning och intensivt umgänge. Här står modern ofta som en central och sammanhållande figur.

Det "*valda sociala nätverket*" som enligt Skårner utgörs av de sociala relationerna man har utöver familj och släkt präglas i studien av, för flertalet respondenter, avsaknad av nära, tillitsfulla och över tid kontinuerliga vänskapsrelationer. Det sociala nätverket kan i detta sammanhang ses spegla graden av social integration. Vidare beskrivs hur hälften av studiens respondenter befinner sig i skilda och konfliktfyllda så kallade sociala världar, där de söker balansera ett dubbelt liv dels i missbrukarvärlden samt i det "vanliga livet". Som konsekvens av denna tillhörighet i olika sociala världar följer enligt Skårner en "social, kulturell och psykologisk kluvenhet" eller ett utanförskap till det vanliga livet. Än mer komplex framstår bilden då betydelsefulla närstående finns att finna i missbrukarvärlden. Även avsaknad av sociala band framställs som högst påtaglig, det rör sig om både förlorade emotionellt betydelsefulla relationer och aldrig tidigare existerande relationer vilka därav idealiserats utefter schablonartade fantasibilder kring hur dessa skulle kunna och borde ha sett ut (Skårner, 2001, s. 308-317).

I *Narkotikan avmystifierad* ses Ted Goldberg (2000, s. 114-130) ta ett mycket omfattande grepp kring bruket av narkotika. Utifrån ett psykosocialt perspektiv och med stämplingsteorin centralt positionerad, beskriver Goldberg hur avvikarkarriären skrider fram i fyra stadier med inledning i "*föräldrars stämpling*" där familjereaktionen kommit att fungera dysfunktionellt. Som exempel ges insnärjda familjer och parentifiering, där barnets behov åsidosatts till förmån för föräldrars behov, familjesituationer präglade av dominans och underkastelse, sexuella övergrepp, upplevelser av emotionellt frånvarande föräldrar och att som barn se sig

övergivet eller att man utifrån familjens struktur kommit att få rollen som syndabock. Barnet antas därmed i dylika situationer ej få den respons från sina nära som behövs för att utveckla en positiv självbild samt verktyg för att samspela med andra. Nästa steg i tänkta avvikelsekarriär benämns som ”*samhällelig stämpling*”. Likt familjen förmår samhället i dessa fall inte att korrigera avvikande beteende på ett fullgott sätt, att anpassa barnet efter samhälleliga normer, och istället stämplas det som avvikande. Där föräldrars stämpling föranlett kontakten med samhället är risken större att barnet kommer att utsättas för denna samhälleliga stämpling. Barnet uppträder då på ett sätt som för det självt upplevs bekant och som också får bekanta konsekvenser, där dess redan tillskansade självbild bekräftas. Att bete sig på andra, alternativa sätt skulle med Goldbergs terminologi skapa ”*beteendekongruens*”, handlingarna skulle för subjektet upplevas otillfredsställande. Från att ha befunnit sig i vad Goldberg benämner som primär avvikelse, vilket innebär oavsiktligt avvikande från normer, kan avvikelsekarriären inträda i sin tredje fas där ”*sekundär avvikelse*” inleds. Här börjar den stämplade människan att medvetet bryta mot samhälleliga normer. Ett accepterande av sig själv som en dålig människa har följt av en negativ självbild vilken orsakats av föräldrars och samhällelig stämpling. Accepterande av misslyckanden och avvikelser implementeras i identiteten och driver därefter personen in i den fjärde fasen: ”*avvikelsespiralen*”. Självbildens devalveras efter återkommande destruktiva handlingar, vilka i sin tur genomförs för att bekräfta den redan sedan tidigare negativa självbild. En neråtgående spiral uppträder där olika individer har olika grad av dålig självbild vilken i sin tur anger var botten är nådd. I extrema fall uppnås denna inte förrän man slutligen tagit livet av sig. Givet utifrån denna hållning är att flertalet människor som provar på narkotiska preparat slutar med dessa i ett tidigt skede då de destruktiva aspekterna börjar uppvisa sig.

Utifrån denna modell menar Goldberg att biologiska skäl kan tänkas spela in i processen som leder till missbruk men att de då har en perifer roll. Beroendet till drogen, substansen, kan härmed också antas få en sekundär roll. Goldberg hävdar att den njutning drogen skänker, inte med nödvändighet är avgörande för att missbrukaren ska hålla fast vid densamme trots en medföljande miserabel livssituationen, utan att det istället är just den självdestruktiva livshållningen som eftersöks. Ett fenomen vilket antas bottna i tidigare nämnda negativa självbild. Det är, sett ur detta perspektiv, individer med ett visst mått av självdestruktivitet som kommer att hamna i situationer av mer djupgående drogmissbruk.

Vidare ger Goldberg en beskrivning av begreppet ”set” vilket i drogsammanhang innebär de faktorer som samverkar kring hur personen ska se på och uppleva drogen, huruvida man önskar ta drogen och vilken effekt drogen i så fall kommer att ha på personen i fråga. Här spelar människans hela livshistoria in, med faktorer som exempelvis fysiologiska och psykologiska egenskaper, livserfarenheter, kunskaper samt förväntningar kring drogen (Goldberg, 2000).

I sin omfattande fältstudie, *Pundare, jonkare och andra* har Bengt Svensson (1996) sökt finna information kring ett antal narkotikamissbrukares vardag och de förutsättningar de har att utgå ifrån. Han önskar bringa klarhet kring frågan varför man stannar kvar i drogmissbruket och den speciella värld, alternativt världar, som omger detta samt vilka vinster och förluster som följer därav. Svensson följer ett tiotal aktörer med varierande tidslängd där den längsta sträcker sig över knappt tio år. På så vis lyckas Svensson ge en fyllig och mångfacetterad bild av några människors tillvaro, där drogen på olika vis nästintill ständigt närvarar. Med utgångspunkt i symbolisk interaktionism söker Svensson täcka av vardagslivet, sociala

världar och subkulturer, social identitet och livsstil. Utifrån en social identitet som narkoman framträder en livsstil som ter sig svår att bryta. Svensson beskriver narkotikavärldar med särskilda sociala nät. De flesta i studien framstår ha väl utbredda sådana, dessa nätverk beskrivs som avsaknande av djupare solidaritet. Vidare beskrivs den narkomana identiteten som präglad av specifika kunskaper vilka enbart den rutinerade aktören besitter. Nybörjaren beskrivs som någon som är mån om att klättra på narkotikavärldens hierarkistege, få mer kontakter, göra större affärer et cetera. Inte sällan framstår det som att denne sent omsider får en annan bild av tillvaron och socialiteten inom den narkomana världen, men att drogen och den identitet personen i fråga innehar fortsätter att uppehålla denne i ovan nämnda värld.

De som önskar bryta med narkotikavärlden finner sig inte sällan i en marginaliserad värld där ensamhet, fattigdom och sysslöshet väntar dem. Den person som i studien lyckas bryta sitt narkotikamissbruk beskrivs ha haft en begränsad hemhörighet i narkotikavärlden. Han har också engagerat sig i en självhjälpgrupp och funnit en ny gemenskap där. Vidare har han haft kontakt med arbetsvärlden i relativt hög grad samt oförbrukade familjerelationer som han kunnat återvända till. Det framstår som att dessa faktorer saknas för de flesta av avhandlingens respondenter. Svensson beskriver hur man, då man ställs inför den torftighet som väntar många i ett nyktert liv, väljer att bortse från narkomantillvarons skuggsidor som svek, sjukdom och död. Istället ser man till den kvalitet som finns att finna däri; socialitet, det välbehag drogen skänker, händelserikedom och upplevelsen av kompetens inom narkotikavärldens kunskapsområden.

TEORETISKA PERSPEKTIV

Berit Andersson sätter upp tre huvudfåror inom vilka forskning på missbruk och beroendeproblematik inte sällan sökes belysas genom; beroendeteorin, teorier kring missbrukarens särart samt kulturteorier (Andersson, 1999).

Missbruk och beroende ses med hjälp av biologiska förklaringsmodeller inom bland annat medicinska studier samt hos självhjälpsgrupper såsom AA (Alcoholics Anonymous) och NA (Narcotics Anonymous). Inte sällan används begreppet ”beroendesjukdom” inom dessa intressenters vokabulär. De senare lägger sjukdomsbegreppet som grund för sin verksamhet. Sett utifrån detta perspektiv menar dessa grupper att man som missbrukare kan få till stånd ett tillfriskande, genom att arbeta sig fram i tolv för verksamheten uppsatta steg där första steget innebär att erkänna sig maktlös inför drogen (AA, 2003).

Enligt Andersson använder en mängd forskningsaktörer inom området sig av perspektiv där missbruket/ beroendet ses ha individuella förklaringar. Teoribildningar som här nämns är olika psykodynamiska perspektiv eller där missbruket anses vara sprunget ur ”det sociala arvet”, med vilket åsyftas att sociala problem reproduceras via generation till generation inom socialt utsatta familjer (Jonsson, 1969, se Andersson, 1999, s. 18).

Den av Andersson uppställda tredje formen av teorier som ofta anses brukliga i sammanhanget benämns vara så kallade kulturteorier, dessa har sitt ursprung inom sociologin och har använts till att studera subkulturer, sociala avvikelser et cetera. Här finner man även begreppet ”karriärteorier” vilket återfinns i en mängd litteratur på området. Karriärteorierna beskriver en kumulativ process in i missbruket, skeende gradvis -i faser, vilket också antyder att missbruk inte enkelt gör sig förklarat utifrån en eller ett fåtal faktorer utan att det snarare är en mängd faktorer som samspelar över tid (Andersson, 1999). Utifrån stämplingsteori beskriver Goldberg (2000) hur man övergivit så kallade simultanmodeller där missbruket kan ses förklaras utifrån en enskild händelse, exempelvis att ynglingen bjuds på hasch, eller utifrån ett förlopp vilket sker inom en snäv tidsintervall, till förmån för sekvens- eller processmodeller, vilka beskrivs som ovanstående karriärteorier. Goldberg betonar att denna karriärutveckling inte sker över en natt utan hänvisar snarare till ett förlopp vilket spänner över aktörens hela liv. Dessa teories innehåll kan också avspeglas i *Vägvalet*, den statliga utredning som utkom år 2000, där man menar att vägen in i missbruk inte gör sig lätt förklarad. Man anser där att inträdet kan förklaras utifrån en mängd faktorer men att enskilda händelser kan vara betydande, såväl som rådande samhällsförhållanden (SOU, 2000:126).

Vad som utkristalliseras ur denna korta genomgång av teoretiska perspektiv är att missbruk och beroende som forskningsfält kan angripas på en mängd olika nivåer, från medicinens forskning kring signalsubstanser i hjärnan, via individuella, utvecklingspsykologiska modeller till psykosociala perspektiv vidare till att se till familj och grupper påverkan ända upp till samhällsstrukturen som helhet. För att söka svar kring min frågeställning har jag valt att använda mig av teorier vilka ser till hur gruppen och samhället och dess strukturer påverkar individen och dennes handlingsutrymme. Jag befinner mig alltså i Anderssons tredje grupp av teorier, de som benämns med samlingsnamnet kulturteorier.

Klassteorier

Inte sällan bemöts begreppet "klass" med en viss skepsis. I ett försök att söka mer dynamiska klassperspektiv än vad Karl Marx och Friedrich Engels (1947) en gång satte upp som detta konfliktperspektivs förhållanden, med å ena sidan exploatörer: kapitalister med produktionsmedlen i sin ägo; bourgeoisin, och å andra sidan dess antagonister, de exploaterade, den alljämnt utsugna, medellösa arbetarklassen, proletärerna, som endast har att sälja sitt arbete utan att få någon egentlig del i det mervärde deras arbete genererar, har jag tagit fasta på följande:

Klasstruktur och dess utgörande faktorer skiftar beroende på vilket perspektiv man önskar anta. Eric Olin Wright beskriver följande tre synsätt: "*klass utifrån materiella intressen*" alternativt "*utifrån livserfarenhet*" samt slutligen "*utifrån kapacitet till kollektiv handling*". Ser man på klass utifrån materiella intressen kan detta beskrivas genom frågan: "*Vem får vad och på vilket sätt?*" Detta perspektiv har jag ej upplevt som fruktsamt inför denna studie. Den ekonomiska aspekten har i många tidigare studier fokuserats på och där har också konstaterats att de med bakgrund i socioekonomiskt marginaliserade positioner löper större risk att hamna i missbruk. Perspektivet som antas utifrån klassens kapacitet till kollektiv handling ser jag som befinnande sig på en makronivå där man utifrån ett kollektivt medvetande säkert kan fånga upp olika nivåer av känsla av tillhörighet et cetera men som jag upplever svårt att applicera på enskilda individer. Kvarstår gör då slutligen det perspektiv jag valt att fokusera, nämligen på livserfarenheten, där frågan som kan anses sammanfatta detta perspektiv kan formuleras som: "*Vem gör vad och varför?*" Här läggs fokus på de gemensamma erfarenheter som med tiden uppstått utifrån givna förutsättningar och som slutligen anses skapat olika förhållningssätt till tillvaron beroende på klasstillhörighet (Olin Wright, 1997, s. 45-50).

Pierre Bourdieu, vilken anses vara en förgrundsgestalt vad gäller det senast nämnda perspektivet, ger en nyanserad bild av vad som kan utgöra en klass, där kulturen och sociala interaktioner ges större betydelse. Variabler som spelar in är, för att nämna några: yrke, inkomst, utbildningsnivå, kön och uppdelningen av denna, åldersuppdelning, religion, politisk uppfattning, etnisk tillhörighet samt fördelning av det geografiska rummet. Några av dem kan ses som relevanta egenskaper för just den klass man tillhör och på så vis som grundläggande för klassens position, andra är sekundäregenskaper som följer av de förstnämnda medan ytterligare andra kan ses som kompletterande karakteristika. Tillsammans utgör de en helhet, en struktur av samband och relationer vilka utgör det habitus som följer av rådande förhållanden. Det är, enligt Bourdieu, korrelationen mellan alla dessa variabler och strukturen dessa relationer bildar som definierar den sociala klassen, som ger den dess egenskaper med medföljande effekter och som med detta konstruerar klasser, med dess habitus (Bourdieu, 1986).

Habitus, i detta fall klasshabitus, beskrivs av Bourdieu som ett begrepp syftande till en samlad generande princip av de praktiker klassen anses innefattas av. En objektiv homogen klass konstrueras utifrån dess betingelser vilka placerar klassens innevarande i likartade dispositioner som i sin tur kan ses leda till liknande gemensamma praktiker och egenskaper. Habitus kan därför ses som en produkt av klassens existensbetingelser likväl som reproducerande av desamma (Bourdieu, 1986).

Med detta ej sagt att alla individer inom en klass, befinnande sig i en typ av habitus, kommer att välja samma vägar i livet. Den aktuella positionen i "*det sociala rummet*" har föranletts av "*ett fält av möjligheter*" vilka påverkats av ens ursprungliga position och habitus. Dessutom

förändras tidvis det övergripande sociala rum i vilket olika klasser, olika habitus befinner sig inom, vilket med tid leder till förändringar i habitus. Enskilda individer har i detta sin egen medfödda tröghet och reagerar därför på olika vis inför förändringar, utifrån tidigare egenskaper och innehavande av olika former av kapital. Ett visst mått av differens vad gäller levnadsbanor inom klassen kan därför inberäknas i dess system (Bourdieu, 1986, s. 257-258). Med begreppet "*det sociala rummet*" åsyftas en för att använda Bourdieus ord, "*abstrakt representation*" vilken kan presenteras som ett schema av de positioner vilka klasser och dess olika fraktioner befinner sig och verkar inom (Bourdieu, 1986, s. 291).

Vidare beskrivs hur den homogenitet som ändock stundtals kan skönjas inom diverse dispositioner, där det nästintill kan upplevas som förutbestämt att vissa individer och grupper skulle komma att få en viss position i det sociala rummet, har sin grund i mekanismer som styr i dess riktning. Klassens habitus och livsbanan, såsom den formats utifrån ovannämnda beskrivelse, utövar press på individen att "*tillsluta sig sitt objektiva öde*". Ett dialektiskt förhållande beskrivs existera mellan det man söker och det man finner; ambitioner och mål sätts upp utifrån vad man tror sig kunna uppnå med följderna att alternativa val och därigenom eventuella förhoppningar att uppnå mer svåruppnåeliga mål slås undan som orealistiska. Här kan man också finna undantagen som bekräftar regeln, där individer i en klass kan komma att välja andra banor med följderna att de uppgår i en annan klass. Fenomenet kan förstås utifrån att den individuella banan kan skilja sig och att variabler samspelar (inte sällan underliggande variabler där egentliga kausalförhållanden ter sig svårskönjbara), samt att olika former av medfött och under vägen anskaffat kapital kan utvecklas olika för olika individer. Detta sker dels beroende på den så kallade "*präglingseffekten*", åstadkommen av familjen samt ursprungligt habitus och dels av "*effekten av den sociala banan*"; de erfarenheter på dispositioner och uppfattningar som följt av en uppåtstigande eller nedåtstigande position i det sociala rummet (Bourdieu, 1986, s. 258-267).

Utöver den struktur av variabler, egenskaper och karakteristika som beskrivits delas det sociala rummet in i fält av olika former av kapital som i sin tur frambringa särkiljandet av klasser samt rangindelningen och klassificeringen av dess innevarande individer. Kapitalets totalvolym, och med det, individens hierarkiska position, bestäms av den totala summan av tillgång till kulturellt kapital, ekonomiskt kapital samt socialt kapital där de med störst tillgång av dessa besitter resurser och makt i högre grad än de mer utblottade. Klassen definieras således av den totala volymen kapital medan ytterligare indelning inom klassen sker utifrån olika fördelning av de olika formerna av kapital. De fraktioner som då uppstår inom klassen reproducerar sig sedan med hjälp av givna kapital där det förenklat kan sägas att det kulturella kapitalet reproduceras med hjälp av utbildning och det ekonomiska kapitalet med hjälp av arv och ytterligare ekonomiska investeringar (Bourdieu, 1986).

Socialkonstruktivism

Att anlägga ett socialkonstruktivistiskt perspektiv på ett samhällsligt fenomen innebär att man dekonstruerar detta för att söka svar kring huruvida detta fenomen kan ses på något annat sätt än det som är för handen. Barlebo Wenneberg (2001) ställer upp fyra nivåer av socialkonstruktivism där den första kan ses vara då man studerar ett fenomen som till synes framstår vara av naturen givet. Barlebo Wenneberg ger som exempel hur man uttrycker sorg, och menar att man vid första anblicken upplever sorg och hur denna tar sig i uttryck som ett av just naturen givet beteende, men att man vid studerandet av olika kulturers olika sätt att

uttrycka sorg finner att det skiljer sig åt beroende på var man är, vilket initierar att sorg och hur sorg framställs istället är socialt konstruerat. Den andra nivån av socialkonstruktivism som Barlebo Wenneberg ställer upp kan ses gälla vid studerandet av olika former av sociala institutioner, vilka vi som samhällsvarer ser verkar inom och har att förhålla oss till. Dessa institutioner kan ses vara socialt konstruerade samt i sin tur medverka till att reproducera den subjektiva verklighet vi upplever, exempelvis hur sorg uttrycker sig, samt den kunskap vi innehar om världen. Här tangerar vi gränsen till den tredje nivån som innebär att socialkonstruktivismen antar en kunskapsteoretisk skepnad där vår kunskap om verkligheten, vår inre verklighet, subjektiv som den anses vara, struktureras av språket vilket ses vara socialt konstruerat. Utifrån synen på att all vår kunskap är sprunget ur vårt språk kan också all den kunskap vi besitter anses vara socialt konstruerat. Det fjärde steget av socialkonstruktivism som Barlebo Wenneberg beskriver kan ses som denna radikala teori yttersta ståndpunkt, vilket innebär att världen som sådan inte existerar annat än som en oformlig massa om det inte vore för att vi subjektivt skapar, konstruerar den, utifrån vår uppfattning av den. Verkligheten är som sådan bestämd av vårt perspektiv. Denna studie kommer inte sträcka sig längre än till gränslandet mellan nivå två och tre på Barlebo Wennebergs skala.

Författaren hänvisar till Berger och Luckmanns så kallade tresidiga modell för vilken tre grundvalar presenteras: *"samhället är en mänsklig produkt, samhället utgör en objektiv verklighet"* samt att *"människan är en social produkt"*. Tre grundbegrepp presenteras: externalisering, objektivering och internalisering (Barlebo Wenneberg, 2001, s. 70-71). Med detta menar Berger och Luckmann att mänskliga aktiviteter har en benägenhet till vanemässighet. Den betydelse som handlingen från början hade införlivas med tiden som rutin, och läggs till utförarens kunskapsförråd. I interaktionen med andra sprids kunskapen utifrån de rutiner som vanemässigt utförs och införlivas sedermera i alla parter medvetande och skapar på så vis institutioner (Berger & Luckmann, 1966). Vanorna blir på så vis externaliserade. När nya generationer föds har de enbart att rätta sig efter dessa institutioner, de är som av naturen givna. Objektiveringen av dessa institutioner har trätt in, samhället med dess institutioner tages för objektiv sanning. De generationer som kommer efter att dessa institutioner bildats lär in i att ta dess sanningar för givna, normer och institutioner internaliseras i dessas medvetande varpå cirkeln är komplett.

Berger och Luckmann beskriver vidare att sociala kontrollmekanismer skapas utifrån den historicitet institutioner med tiden ges, då den relevans de en gång hade när de uppstod med tiden tunnas ut. I och med att sociala processer förändras över tid, kommer också avvikelser från dessa institutioner att framträda. För att socialisera nya generationer till att internalisera tidigare varande normer krävs sanktioner. Berger och Luckmann beskriver hur socialisationen sker i två steg. Det första av dessa steg, primär socialisation, innebär att barnet via sina närmaste, de signifikanta andra, lär in att internalisera samvarons koder och samhällets normer. Därefter följer den sekundära socialisationen där den socialiserade individen inskolars i nya sektorer av samhället. Den sekundära socialisationen kan därför ses ske i etapper under livets gång. Den primära socialisationen, som anses vara den mest betydande för en "lyckad" socialisation, filtreras via de signifikanta andra till barnet där denna sålunda internaliserar en filtrerad version av verkligheten, där exempelvis medlemmar ur olika samhällsklasser internaliserar olika versioner av samma objektiva verklighet.

Utifrån ovanstående syn menar Berger och Luckmann att det inte kan ske någon fullständig framgångsrik socialisation, där total symmetri mellan individens objektiva och subjektiva verklighet råder. Istället sker olika grader av vad ovanstående forskare kallar för misslyckad socialisation. I situationer där det uppstått diskrepans mellan individens socialisation och samhällets krav på denna träder samhällets stigmatisering av denne in. När varaktiga grupper samlas kring liknande mot-definitioner av verkligheten inträder en förändringsprocess gentemot en allt mer komplex fördelning av kunskap och öppnar upp för fler verkligheter att socialiseras in i. Den person vars socialisation misslyckades i en social värld vilket ledde till att denne stigmatiserades kan välkomnas in i den andra, den mot-definierande, och på så vis också mot-identifierande, sociala världen. Detta för oss vidare till nästa teoretiska perspektiv.

Stämplingsteori

Stämplingsteorin visar på att människor eller grupper som på något sätt skiljer sig från majoriteten eller från de, av samhället, fastslagna normerna, i negativ riktning kan komma att stämplas som avvikare. Denna stämpling, eller stigmatisering, leder då till att det avvikande beteendet förstärks, med följderna att den stämplade identifierar sig med sin avvikarroll. Via andras uppfattningar socialiseras man till att implementera en stigmatiserande självbild, och i och med det, att isoleras allt mer från det övriga samhället med allt vad det kan tänkas innebära för den enskilde vad gäller dess sociala nätverk och syn på sig själv (Repstad, 1998). Individens tillskrivs inte sällan en viss social identitet utifrån det första intrycket som ges av densamme. Således styrs ens tolkning av omgivningen av stereotypa föreställningar som kan vara mer eller mindre sanna, och som kan uppfattas som både positiva eller negativa beroende på vilken grupp man själv tillhör, samt kan det antas, på rådande samhällsdiskurs.

Goffman (1963) beskriver hur den stigmatiserade från det att den upplevt sig som annorlunda i förhållande till omgivningen och att denna upplevelse kan ses som ett tillkortakommande, har att finna sätt att hantera omgivningens syn på sig själv. Goffman menar vidare att den avvikande söker vägar att passa in som "normal". Tre arenor framträder för den stigmatiserade enligt Goffman, dels den förbjudna där vistelse skulle vara likställt med avslöjande och förvisning, den offentliga där man, om än tvunget, har att dölja stigmat och smälta in bland de övriga samt slutligen de samlingsarenor för människor med likartade stigmat där sistnämnda sammanhang beskrivs som inte sällan innehavande av speciella karaktärsdrag, exempelvis ett för gruppen specifikt sätt att uttrycka sig.

Giddens (1994) hänvisar till Leslie Wilkins forskning vilken visar att resultatet, då man har att hantera sin avvikande identitet och införliva denna i sin vardagliga tillvaro, ofta leder till att avvikelser förstärks. Detta sker oavsiktligt och inte sällan i samband med att samhälleliga instanser i sina förehavanden att motverka avvikande beteende istället medverkar till dess utbredande. Detta medför i sin tur till än mer avvikande individer, i det att de utsätts för sekundär avvikelse, vilket innebär att det avvikande beteendet internaliseras i personens självbild. Giddens ställer, utifrån Edwin Lemerts terminologi, denna sekundära avvikelse och den process som följer därav i förhållande till primär avvikelse, med vilket åsyftas det faktum att de flesta avviker från samhällets normer emellanåt men att dessa avvikelser kan passera som marginella då de ej heller möts av samhälleliga kontrollinstanser.

Människor drivs in i system som stämplar dessa som avvikande eller rent av kriminella vilket ger identiteter att leva upp till, stämplingsteorier tjänar utifrån denna syn till att visa på hur

myndigheter och institutioner kan komma att driva redan marginaliserade grupper mot än djupare isolering (Payne, 2002).

Som jag nämnde i kapitlets början räknas de så kallade karriärteorierna till det stämplingsteoretiska perspektivet, där individens avvikande beteende och den process som föranledde detta kan följas i olika faser av dennes liv. Goldberg (2000) menar att huruvida ett beteende kan ses som avvikande eller inte beror på situationen det utspelas i samt att stämpling inte bara bestäms utifrån vad man gör utan även utifrån vem eller vad man är, där exempelvis ekonomisk och social status, kulturell eller etniskt bakgrund spelar in. I ovanstående avsnitt, vid presentationen av tidigare forskning på området, redogjorde jag för den stämplingsteoretiska modell som utgör en central punkt i Goldbergs bok *Narkotikan avmystifierad*, där denne studerar avvikelsekarriärer utifrån följande hållpunkter: Föräldrars stämpling, samhällelig stämpling, sekundär avvikelse och slutligen avvikelsspiralen.

RESPONDENTERNA

Jag önskar här ge en kortfattad inledande beskrivning av respondenternas uppväxtförhållanden.

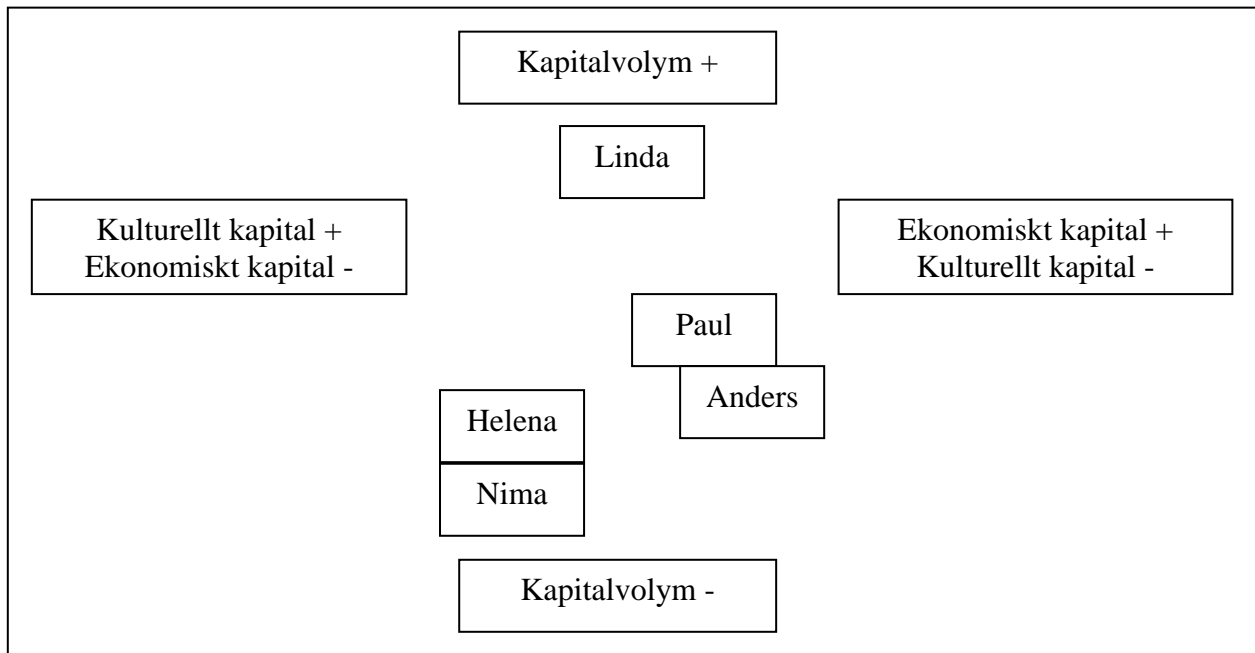
Av de 17 enkätsvar som samlades in, och där föräldrars yrkesval, utbildningsnivå samt grad av egendom fick ligga till grund för följande resultat härstammar två av respondenterna från vad som skulle kunna kallas överklass, fyra av dessa kan ses som uppväxta inom medelklassförhållanden medan åtta av dem som besvarade enkäten kan anses komma från arbetarklass. Tre respondenter gav så pass knapphändig information kring ovanstående teman att deras klassbakgrund är odefinierbar.

De fem respondenterna, tre män och två kvinnor, som slutligen intervjuades är alla mellan 23 och 32 år gamla. Utifrån Bourdieus schema kan en av dessa, Linda, anses komma från uppväxtförhållanden som präglas av ett mycket högt innehav av kapitalvolym, där det kulturella kapitalet i form av utbildning och kulturell kunskapstillskansning har gått i arv från tidigare generationer. Liksom det ekonomiska kapitalet i form av tillgångar samt det sociala kapitalet med ett för familjen väl utbyggt kontaktnät framstår befinna sig en bra bit över en tänkt medelskala. Denna person har växt upp i ett villaområde utanför Göteborg, vilket beskrivs som ett övre medelklassområde av respondenten själv. Missbruk har funnits med i respondentens familjesituation, likaså våld, även om detta inte riktats mot respondenten.

Två av respondenterna, Nima och Paul, är andra generationens invandrare. En tydlig klassindelning gör sig i dessa fall svårare. Föräldrarnas utbildningsnivå placerar dem i en förhållandevis god position vad gäller kulturellt kapital, men, framförallt för den ena av de två, Nima, kan man skönja en positionsmässig degradering i det nya landet. Där den mycket välutbildade fadern ej kan få arbete inom sitt kunskapsområde. Båda dessa respondenter beskriver en uppväxtsituation där man i hemmet fått relativt lite kulturell förkovring. Båda är uppväxta i förorter till Göteborg. Ingen av dem kan anses ha växt upp i förhållanden med hög grad av ekonomiskt kapital men Paul framstår ha varit mer välbärgad än Nima under uppväxten, på grund av att föräldrarna arbetade heltid. Nimas ekonomiska situation präglades av att det under långa perioder enbart var modern som hade inkomst medan fadern har ett eget narkotikamissbruk. Barnaga och misshandel har förekommit frekvent i båda dessa respondenters uppväxt.

Slutligen kan två av respondenterna, Anders och Helena, ses komma från olika former av traditionell arbetarklass. Föräldrarna har antingen yrkesutbildningar bakom sig eller är självlärda inom praktiska yrken. Missbruk har på olika vis funnits med i båda dessa respondenters uppväxt. Anders är uppväxt i förorter till Göteborg medan Helena växt upp i och i utkanterna av en mindre stad. Helena beskriver en komplex situation vad gäller socialt kapital med insnärjda familjesystem men att det där har funnits ett viss mått av kulturellt kapital medan Anders situation varit i mångt och mycket den motsatta, där istället avsaknad av kulturellt inflöde framträder. Anders beskriver en situation med en kontrollerande och känslöstyrd förälder. Båda dessa respondenter beskriver en uppväxt med lite ekonomiskt kapital.

En förenklad variant av det schema, "det rum av sociala positioner" Bourdieu ställt upp för att förklara grupper och individers position i samhället, följer här nedan där de fem respondenterna placerats in utifrån parametrarna kulturellt och ekonomiskt kapital.

RESULTAT

Redovisningen av resultaten har indelats i fem kategorier, vilka delvis är baserade på Bourdieus olika klassparametrar, nämligen ekonomiskt kapital, kulturellt kapital och socialt kapital. Jag har därefter lagt till kategorierna missbrukets process samt omgivningens reaktion.

Ekonomiskt kapital

För att söka svar kring hur den ekonomiska situationen såg ut under respondenternas uppväxt, i deras respektive familjer, har jag främst frågat kring föräldrarnas arbete, hur fritidsysselsättningen såg ut, exempelvis gällande eventuella resor och fritidsintressen, samt den egna upplevelsen av hur familjens ekonomi såg ut.

Respondenternas ekonomiska situation under uppväxten skiljer sig avsevärt åt beroende på person, där Linda beskriver en tillvaro med god ekonomi medan de övriga menar att de haft det förhållandevis kärt. Linda förklarar själv sin ekonomiska situation genom att beskriva sin familj ur ett klassperspektiv:

S: Anser du att din familj hade det ekonomiskt bra ställt under din uppväxt?

L: Väldigt, väldigt bra. Inte väldigt väldigt bra ställt, men övre medelklass. Nu är de nog överklass, men när jag växte upp så, ja, övre medelklass.

Lindas föräldrar hade båda välavlönade arbeten. Familjen åkte regelbundet på semester, de åkte skidor i alperna varje vinter. Familjen hade också egendom i form av villa, hus på landet, bilar, aktier och, som Linda uttrycker det, ”pengar på konstiga konton i Luxemburg”. Utifrån den information Linda ger ter det sig tämligen enkelt att placera hennes uppväxtsituation en bra bit in på plussidan vad gäller ekonomiskt kapital på den karta över det sociala rummet som Bourdieu framtagit.

Övriga respondenter beskriver en ekonomisk situation präglad av, antingen knapphet eller av upplevelsen av att föräldrarna har sökt hålla igen vad gäller utgifter. Lägst enligt Bourdieus sociala rum placeras sig Nima och Helena. Båda svarar kort och koncist på frågan om den ekonomiska situationen:

S: Anser du att din familj hade det ekonomiskt bra ställt under din uppväxt?

N: Nej, vi var fattiga.

S: Hade din familj det ekonomiskt bra ställt under din uppväxt?

H: Nej.

S: Hade ni [...] att ni reste på semester och sådär?

H: Nej [...] Vi hade inte råd med det, vi hade inte det.

Nima beskriver vidare familjen som ursprungligen ekonomiskt mycket välbärgad. Att släkten och även föräldrarna, hemma i ursprungslandet hade, och har, gott om tillgångar såsom fastigheter och valuta, men att man i det nya landet ej haft samma ekonomiska status. Familjen uppges dock ha haft för vana att söka gå ut och äta en gång i veckan.

Av de fem respondenterna är det Paul som uppvisar mest osäkerhet kring familjens ekonomi:

S: Anser du att din familj hade det bra ekonomiskt ställt under din uppväxt?

P: Nej, det tror jag inte. Kanske. De jobbade ju båda två liksom. Det kostar ju mycket också, bensin och mat. Jag vet inte, det är svårt.

S: Men det var inte att du som barn märkte av att de var oroliga över ekonomin?

P: Nej, men de var ekonomiska, de köpte inte vad som helst.

Paul säger sig ändå ha varit på flertalet semesterresor med familjen under barndomen. Den enda egendom han kan erinra sig om är familjens bil. Anders däremot menar att trots att båda föräldrarna har arbetat heltid så har uppväxten präglats av svångremseekonomi:

S: Hade din familj det bra ställt under din uppväxt, ekonomiskt?

A: Nej, det skulle jag väl inte vilja säga att vi hade, jag fattar egentligen inte varför vi var så jävla, vi hade så lite pengar liksom. Båda jobbade ju, jag hajade inte vad fan pengarna gick till, det var ju alltid så här typ, vi kanske åkte på någon semester, ett år, då var det [...] liksom, allting var sådär budget, budget sådär, och sen, aldrig några skidsemestrar eller några sådana grejer liksom ...och jag fick inte, vi hade inte råd att jag skulle spela ishockey. Så fort det kostade lite pengar, någonting, så var det så jävla dyrt. Jag fattade ju inte, vad fan, farsan jobbade ju heltid, morsan jobbade heltid.

På frågan om den ekonomiska situationen under uppväxten har påverkat hur livet kommit att te sig med missbruksproblem ger respondenterna en mängd olika svar. Linda menar att den inte alls har gjort det och hänvisar till att hon känner folk som kommer från helt andra förhållanden men som har använt droger lika mycket som hon. Hon ger dock beskrivningen kring hur hon eventuellt har haft det lättare att finansiera sitt missbruk, där hon snarare har använt upp sina tillgångar än behövt skuldsätta sig eller ta till kriminalitet. Vilket hon menar gör det lättare att återgå till ett drogfritt liv. Nima framstår som osäker, han hävdar, liksom Linda, att han känner människor från andra, i Nimas fall, bättre ekonomiska förhållanden som likväl hamnat i kraftiga missbruk. Helena ser den dåliga ekonomin som en eventuellt bidragande faktor. Paul resonerar kring hur han själv varit mycket slösaktig men kan inte sätta sin missbrukssituation i samband med sin uppväxts ekonomiska situation. Anders är den som tydligast tycker sig se eventuella samband mellan de två förhållandena, där han menar att om ekonomin tillåtit så hade han kunnat få prova på mer fritidsintressen, och på så vis fått mer alternativ till droger och kriminalitet:

A: [...] hade kunnat ta mig från den miljön oftare, om de hade haft pengar, och göra andra saker, visat att det kanske fanns något annat som var kul liksom, jag kanske hade kunnat få ha en cross och köra med, typ en gång i veckan, istället för att sno crossar liksom.

Kulturellt kapital

Vad gäller kulturellt kapital har jag sökt finna förståelse kring detta dels genom att studera hur utbildningsnivån ser ut hos respondenten, dess familj och omgivning, samt hur pass mycket man fått med sig från uppväxten såsom litteratur, musik, konst och annan kreativt skapande verksamhet.

Även här finner vi, utifrån Bourdieus sociala rum, Linda längst åt plussidan. Hon beskriver en familjesituation där utbildning var mycket viktigt, universitetsstudier kan nästintill ses som en självklarhet, därtill en följande karriär. Flera generationer på båda sidor av släkten kan ses som akademiskt och professionellt långt skridna karriärmässigt. Den identitet som gavs via yrket var i Lindas familj mycket viktig. Hon menar sig ha känt press att uppnå detsamma, att det togs för givet att hon skulle gå samma väg. Föräldrar och släktingar hade, och har, höga förväntningar och mycket tro på hennes förmåga vad gäller utbildning. Under grundskolan och gymnasietiden uppvisade Linda alltid mycket bra resultat. Litteratur var allestädes närvarande under uppväxten och har så varit under hela Lindas liv. Under semestrar och helger besöktes en mängd museum och utställningar vilket beskrivs som för familjen, typiska aktiviteter, likaså opera och teater. Lindas far hade dessutom ett stort musikintresse vilket hon menar även fördes vidare till henne.

Även Nima kommer från ett hem där den akademiska fortbildningen stod högt i kurs, båda föräldrarna var universitetsutbildade, liksom en mängd av Nimas släktingar vilka även de gjort olika former av karriärer inom högt skattade yrken. I det att Nimas familj kommer från en annan kultur kan man dock utläsa någon form av kulturellt vakuum där fadern i det nya landet ej kunde få ett jobb i linje med den mycket höga utbildning han besitter. Modern har arbetat under hela Nimas uppväxt och beskrivs som mycket stolt över sitt arbete.

Nima menar att han hamnade i en skolsituation där inget förväntades av honom eller hans kamrater. Inga krav ställdes, varken från föräldrarna eller från skolan. Nima säger sig ha haft lätt för skolan men att det inte gavs något utrymme, någon grogrund i uppväxtmiljön, för att skapa något intresse för studier. I övrigt menar Nima sig ha växt upp i en ickekulturell familj där exempelvis musik och litteratur haft litet utrymme. Nima har trots det utvecklat ett mycket stort musikintresse och har allt sedan tidiga år skapat musik själv, vilket han ser som ett måste för att leva. Han beskriver det som att skriva dagbok, ett sätt att uttrycka sina känslor. Musiken han skapar säger han vara melankolisk och hjälplös till uttrycket.

Helena berättar om en uppväxt där utbildning inte legat nämnvärt högt upp på dagordningen, det gavs ingen hjälp med läxläsning, förutom vad Helena benämner som gap och skrik. Modern har gymnasieutbildning men i familjen i övrigt ligger utbildningsnivån på högst avslutade grundskolestudier. Helena själv har ej slutfört grundskoleutbildning. Helena har en styvfar som har ett kreativt skapande yrke vilket han är självlärd inom och Helena själv målar tavlor och fotograferar. Hon, liksom hennes mor, har dessutom alltid läst mycket böcker. Man kan på så vis se att Helena, och även Nima, punktvis har ett visst kulturellt kapital medan de kan anses som saknande av det inom andra områden.

Paul har själv gymnasiekompetens. Hans mor har under hans uppväxt utbildat sig i omgångar. Båda Pauls vårdnadshavare har arbetat under hans uppväxt och man framstår ha varit noga med att sköta sitt arbete. I övrigt ger han knapphändig information kring det kulturella utbudet i familjen.

Anders har även han avslutade gymnasiestudier, modern har gymnasiestudier bakom sig medan fadern under Anders uppväxt hade olika yrkespraktiska utbildningar och yrken, vilka fadern beskrivs inte ha trivts med nämnvärt. Modern ses ha ett yrke inom omsorg. Utbildningsnivån på moderns sida av släkten framstår som tämligen hög, vilket Anders menar

inte vara fallet på faderns sida. Det kulturella utbudet i övrigt menar Anders ha saknats, förutom att hans mor läste barnböcker för honom som barn. På senare år säger sig Anders ha upptäckt att han önskar att det hade varit ett större intresse kring detta i familjen:

S: Hur var det i familjen och släkt och så, med kultur, läste man, fanns det böcker...?

A: Nej, det har inte varit mycket sådana grejer, [...] liksom med musik och konst och så, det har liksom inte varit mycket med det. Det kan jag känna är jävligt surt nu liksom [...]

Nej, musik lyssnade man på när det var fest ungefär liksom, och ganska högt då (skratt), och sen teater och sådana grejer, nej, det har min farsa bara tyckt varit böigt liksom, ja, han är sådan. -Jävla fjollerigrejer liksom.

Respondenterna ser olika på huruvida deras bakgrund vad gäller kulturellt utbud och kapital under uppväxten har spelat in i att forma deras situation kring missbruk. Linda menar att det inte har gjort det, att hon trots ett rikt kulturellt kapital hamnade i missbruk. Eventuellt kan hon se det som att hon lyckades bryta missbruket i ett relativt tidigt skede och att detta delvis kommer av hennes samhällliga position i stort, men hon kan också se det som att hon hade det desto svårare att söka hjälp och att tala öppet om sina problem med tanke på de förväntningar omvärlden hade på henne. Dessa förväntningar kan ses inte minst bygga på kulturella aspekter såsom förmåga att tillskansa sig utbildning etc.

Nima menar att hans förutsättningar att gå någon annan väg än in i missbruket försämrades av att man inte hade några förväntningar på honom i skolan. Han menar att de flesta i hans klass kom att gå liknande vägar.

Helena ser det också som att hennes bakgrund vad gäller kulturellt kapital spelat in som bidragande faktor till missbruket, hon väljer dock att inte utveckla resonemanget ytterligare. Paul framstår som mer osäker och tillskriver sitt eget kulturinförskaffande i form av exempelvis gangsterfilmer som eventuellt bidragande till hur han själv sökt forma sin identitet.

Anders ser det numera som att hans, enligt honom själv, kulturskrala uppväxt kan ha spelat in i det att han upplevt ett hål, en andefattig tillvaro, som hade kunnat fyllas med kultur, andlighet och skapande verksamhet men som han istället kom att fylla med droger. Han menar att en mer kulturrik uppväxt hade kunnat spela in och motverka att behovet att ta droger fick fotfäste.

Socialt kapital

På vilket sätt respondentens sociala kapital under uppväxten framträtt har jag sökt finna genom att se till familjeförhållanden, hur respondenternas situation har sett ut vad gäller vänner, identitet samt hur skolsituationen för dem sett ut. Där det vid sammanställandet av ekonomiskt och kulturellt kapital kan ses som förhållandevis lätt att kategorisera in respondenterna enligt klass, utefter Bourdieus karta om densamme, ter sig det sociala kapitalet för samtliga respondenter på en mängd punkter likartade, om än specifika beroende på den kontext familjen verkar inom.

Lindas familjesituation kom att präglas av faderns alkoholmissbruk. Linda menar att i och med familjens i övrigt goda samhällliga position, kom detta att innebära att samtliga familjemedlemmar bar på det ansträngande kravet att mörka detta faktum:

L: [...] vi jobbade ganska hårt på att dölja pappas missbruk, under väldigt lång tid, därför att det är det man gör i en sådan familj. Det var ingen som talade om för mig att jag skulle ljuga om min hemmasituation utan det är någonting man förstår att man måste göra liksom [...]

Familjen beskrivs som att de hade en stor och nära umgängeskrets, ändock var det få som kände till föräldrarnas missbruk. De bodde i ett villaområde som Linda beskriver som mycket övre medelklasspräglad, och där man också kände sig mycket trygg. När Linda var i tonåren flyttade familjen in till en central del av staden.

Skolan var för Linda en frizon, hon hade under uppväxten en identitet i att vara den duktiga i skolan. Linda beskriver det själv som att det var den biten av hennes liv som fungerade, det hon hade. Några vänner menar hon sig inte haft tid med under uppväxten då all kraft togs upp av familjesituationen. Hon menar att situationen i hemmet var mycket tryckt:

L: Alltså det var ju som att, man kom hem varje dag, och så öppnade man dörren, så kände man liksom på vibben hemma, och så visste man ju typ, redan när man öppnade dörren, vad det var för dag liksom.

Linda menar att utöver att situationen var tryckt så fanns det stort utrymme för frihet. Kunde man tala för sig så gick det att driva igenom en hel del, vad gäller exempelvis vilken tid man behövde komma hem om kvällarna. Detta menar Linda grundade sig i dels att alla familjemedlemmar hade så mycket med sina egna projekt och problem samt föräldrarnas dåliga samvete över detta faktum. Linda iförde sig en subkulturell identitet under tonåren som inte sällan präglas av drogromantik, en sida av denna subkultur som Linda inte hade något intresse av då hennes kontakt med droger kom senare i livet.

Lindas familjesituation innebar även inslag av våld i det att hennes bror blev slagen av den missbrukande fadern. Dessutom beskriver Linda en stämning i familjen som hon menar vara typisk då missbruk medverkar, där man ej talar om problem utan löser dessa genom att döva sig. Linda beskriver modern som arbetsnarkoman. Dessutom anser Linda att där fadern tog till alkohol tog modern till shopping, att även hon på så vis tog till yttre medel för att hantera tillvaron.

Nima beskriver en uppväxtsituation där våld kunde ses som en del i vardagen. I Nimas fall var våldet riktat mot honom själv. Han menar att han mött respons från bland annat socialarbetare där dessa ansett att han snarare utsattes för tortyr. Nima har en far som större delen av hans uppväxt missbrukat, i detta fall hasch och heroin. Även här beskrivs en situation där i alla fall föräldrarna framstår som att ha försökt dölja missbruket till viss del för omvärlden, men inte i den grad som Lindas familj. Missbruket i Nimas förälders fall ses mer vara av social art, där detta har ägt rum i samvaro med andra. Det var också denne förälder som introducerade Nima för hasch och på så vis initierade Nima i missbruket i tidiga tonåren. Nimas mor har i sin tur en psykiatrisk diagnos som hon under många år medicinerats för.

Vad gäller skolan så menar Nima att det inte gavs mycket chans att utvecklas där, att man inte hade några förväntningar på honom och att han tidigt hamnade i observationsklass. Han tror sig ha varit populär i skolan. Hela uppväxten framstår som att ha varit färgad av musik och den identitet som därav följde. Nima växte upp i en förort vilken kan anses ha dåligt rykte, han uttrycker dock mycket varma känslor för detta område och menar sig ha känt sig trygg

där, trots att han samtidigt beskriver en miljö med mycket stora sociala problem. Nima anger snarare hemmet som otryggt än området där han är uppväxt. Nimas familj flyttade närmre centrum när han var i tonåren, till ett område med bättre rykte. Han menar dock att det fanns gott om problem i den nya stadsdelen. Nima framstår således som tveksam kring huruvida familjens flytt var till gagn för honom.

Nima menar själv att han, utifrån de förutsättningar han hade, inte hade mycket annat val än missbruk, han beskriver en situation där alla i hans omgivning; vänner, föräldrar samt vänners föräldrar, missbrukat eller på andra sätt befunnit sig i utsatta livssituationer:

N: [...] mitt liv är nog ganska uppenbart, hur jag växte upp och hur jag testade droger och, det är nästan patetiskt (skratt). Det är som att läsa "knarkboken".

Nimas familj kom till Sverige i mitten av 80-talet. Hans föräldrar hade då varit åtskilda i flera år. Situationen beskrivs som att de inte ska ha haft tid för honom utan haft fullt upp med varandra. Nima som är äldsta barnet åtföljdes sedermera av två syskon till, varav den yngsta också haft missbruksproblem och varit tvångsomhändertagen under den senaste tiden. Nima vistades själv till och från på behandlingshem under uppväxten. Nima säger att uppväxten präglades av en kylig och sluten miljö. Han beskriver föräldrarna som till en början mycket kontrollerande, men att detta avtog allteftersom till förmån för allt slappare tyglar.

Helena beskriver en familjesituation präglad av bland annat missbruk, vilket går tillbaka i flera generationer. Hon säger sig själv ha vuxit upp i en dysfunktionell familj. Hon växte upp med sin mor som hon beskriver som mycket känslostyrd, där stundens infall inte sällan styrde:

H: [...] min mamma stack ju när jag var 16 år, [...] hon blir sådär stormförälskad hela tiden, så går det åt helvete liksom [...] Hon kom hem en dag, då bodde jag och min tjejkompis, i vår lägenhet då [...] vi var ju blandade liksom, familjerna, och då sa hon det, jag har sagt upp lägenheten, tre månaders uppsägning. Då fick vi ordna ett litet rum som vi bodde i [...] så hon stack, hon lämnade mig [...]

Helena säger sig ha en mycket nära relation till sin styvfar, men att den ibland kan anses vara lite för jämlik, att de snarare är kompisar. Situationen framstår dessutom som extra svårmanövrerad då även han missbrukat i perioder och att Helena på senare tid har fått stötta honom att söka hjälp, vilket tidigare var hans uppgift gentemot henne.

I skolan menar sig Helena ha varit elak, att de var ett gäng som mobbade andra, men att detta bottnade i att de själva mår dåligt. Hon uttrycker själv att skoltiden var hemsk, och att detta antagligen berodde på att hon hade en otrygg hemmiljö.

Helenas familj flyttade runt mycket under hennes uppväxt, vilket hon tror kan ha medverkat till en otrygg uppväxtsituation. Hon beskriver dessutom självmord och självmordsförsök i familjen samt i dess nära omgångskrets vilket kan läsas mellan raderna ha påverkat henne mycket.

Pauls situation liknar på flera sätt Nimas, även han blev slagen i hemmet. Atmosfären beskrivs som kylig och kontrollerande, där man fick vara på sin vakt. Hemmet präglades, enligt Paul, av skam, där mycket kraft lades på att oro sig för vad andra skulle tycka. Likt

Nima vistades Paul på ungdomshem till och från, med början i tidiga tonåren. Paul menar att han tidigt fick en identitet som stökig i skolan. Han umgicks mycket med äldre kamrater, efter att han de första skolåren blivit mobbad. Likt Nima gick Paul i observationsklass i skolan under större delen av sin uppväxt.

Till skillnad från övriga respondenter uppvisar Paul inte någon nära koppling till missbruk i familjen.

Efter att Paul blev skilsmässobarn i tidiga tonåren samt i samband med detta vistades på HVB-hem en tid, beslutade modern att de skulle flytta från den förort där Paul var uppväxt, de flyttade då närmre centrum. Paul fortsatte dock att umgås med samma vänner som tidigare.

Paul svarar, på frågan om huruvida han känt sig trygg under uppväxten, att det troligtvis funnits en ständigt närvarande känsla av otrygghet och att denna bottnat i en kombination av faktorer såsom familjesituation, skola och bostadsmiljö.

Liksom Paul menar sig Anders ha varit mycket stökig som barn, han säger sig snabbt ha tagit rollen som den som drev på, som alltid skulle vara värst. I skolan, som han uppger att han hatade, skulle han alltid vara värst. Han beskriver sig som, pajasen, clownen, bråkstaken och tjejtjusaren som ständigt sökte uppmärksamhet. Man tog honom till BUP för att undersöka honom, vilket för Anders blev en bekräftelse att det var honom det var fel på.

Likt de övriga har Anders upplevt en ansträngande hemmiljö, i Anders fall handlade detta främst om en kontrollerande och anklagande far, som i sin tur var före detta narkotikamissbrukare. Han menar att fadern hade dålig impulskontroll och att man helst undvek honom så mycket som möjligt.

Anders säger sig tidigt ha fått kriminella förebilder, dels beroende på att han växte upp i en förort där mycket sådan verksamhet fanns att finna, dels för att han i tonåren upptäckte att hans far inte kunde tjäna som den förebild han önskade, då han alltmer kom att uppleva fadern som oförmögen att fungera i samhället. Hemmet beskriver han överlag som kallt och kärlekslöst. Fadern, som Anders bodde hos under tiden i högstadiet, uppges ha haft ett, för hela familjen, ansträngande känsloliv. Anders flyttade efter några års boende hos fadern hem till modern som han ser som mer balanserad:

A: [...] men hon var ju mer såhär -ja, du bestämmer själv vad du vill göra, liksom, men det här och det här är inte bra liksom och, var mer den här, typ diplomatiska, om det hade hänt något så kanske [...] en fråga sen nästa dag hur jag mådde och sådant istället då. Farsan kunde ju typ, satt ju där när man kom hem -ja, sätt dig i soffan, blås på mig, ja du har druckit, du har gjort det och det. Fast jag inte hade gjort det ibland liksom, han liksom vägrade, det var så som han hade föreställt sig det och det fanns inga andra, han kunde ju stå och skrika på mig typ i tre timmar när jag var tretton att jag hade rökt hasch fast jag aldrig ens hade gjort det, eller inte börjat med det liksom, typ, sådär. Ja, men det var liksom friare så på det sättet. Sen var jag ju inte rädd för morsan heller på samma sätt...

Utöver Linda, som mer använder sig av dylika begrepp för att förklara ekonomisk status, är det Anders som tydligast sätter ord på sig själv utifrån klasstillhörighet, där han utförligt beskriver sig som kommande från arbetarklassbakgrund, vilket han också uttalar med tydlig

stolthet. I Anders sammanhang framstår detta snarare vara en tillhörighet som grundar sig på sociala förhållanden. Den kan dels ses bygga på yrkestillhörighet men uttalat tycks Anders avse att förklara sig och sina familje- och släktmedlemmar som bärare av klassens speciella egenskaper och erfarenheter samt förutsättningar och rutiner. Han exemplifierar genom att beskriva hur sådant som för andra kan te sig vardagligt, såsom att gå på restaurang eller kafé, för honom under lång tid kändes konstlat och obekvämt i det att man inte gjorde sådant där han kom från.

Anders beskriver sin tidiga uppväxtort som trygg men att de senare bodde på stökigare orter, han betonar dock snarare hemmiljön som otrygg än bostadsområdena de bodde i under hans uppväxt.

Av de parametrar som anvisar samhälllig position ses socialt kapital vara den där samtliga respondenter uppvisar mest lika upplevelser.

Linda anser att hennes familjesituation varit otrygg, att man på flera håll i släkten finner missbruk och manipulativt beteende som påverkat henne i tillvaron. Hon menar att man inte pratat om problem utan snarare dövat dem, vare sig det skett genom alkohol eller shopping. Hennes uppgift i familjen var att sopa igen spår och se till att alla mådde bra, vilket dessutom tog så pass mycket energi från henne att ingen fanns kvar till att vårda ett eget socialt liv, med exempelvis klasskamrater. Linda anser att området hon växte upp inte hade någon del i att hon skulle komma att hamna i missbruk men att familjesituationen i hög grad hade det.

Nima tillskriver sin situation hemma, inte minst med fadern, dennes eget missbruk samt våldsamhet som viktiga delar i det egna missbruket. Uppväxtorten menar han att han känt sig trygg i, till skillnad från i hemmet, men att det ändå spelat in vad gäller utformandet av missbruket. Inte minst tillskriver han den kollektiva avsaknaden av framtidstro i uppväxtmiljön som bidragande till missbruket. Det ska dock påpekas att det uppvisas en viss ambivalens i Nimas åsikter. Han menar samtidigt att man inte bör söka svaren allt för mycket i familjesituationen, och ger exempel på vänner med, i hans tycke, exemplariska uppväxtförhållanden. Där ser han dock omgivningen som avgörande, varpå sociala sammanhang i slutändan ändå upplevs som viktiga.

Helena menar att hennes familjesituation och med det hennes sociala situation, varit definitivt avgörande, att hennes uppväxt i en dysfunktionell familj gjorde att hon inte visste något annat sätt att leva sitt liv.

Paul kan ses säga mellan raderna att hans sociala situation spelat in, i det att man i hemmet fick akta sig för att få stryk, i otrygghet som upplevdes, i hemmet, i skolan, inte minst de första skolårens mobbing och det därpå följande identitetsskapandet i umgängen där droger hade en central plats.

Anders ser inte att området han växte upp i har spelat in. däremot tillskriver han bristen på trygghet, kärlek och bekräftelse i hemmet under uppväxten som viktiga faktorer. Liksom Paul anger han tillhörigheten till, och framförallt identiteten inom, gruppen som varande av stor vikt kring hur livet skulle komma att utformas.

Jämför man de fem som givit intervjuer, där fyra av dessa kommer från hem där missbruk medverkat, med samtliga 17 personer som besvarat enkäten visar det sig att de båda som har bakgrund vilken kan klassas som varande inom överklass båda haft en far som missbrukat alkohol. Av de fyra från medelklassen har hälften växt upp i hem där någon av föräldern missbrukat. Bland de åtta som gick att urskilja som arbetarklass ses tre av dessa komma från en uppväxt där missbruk funnits i familjen. Tre respondenter kunde, som tidigare nämnts, ej

delas in enligt klass, de har dock alla tre uppgivit att någon av deras förälder haft ett missbruk. Paul, som var den enda intervjuade utan kontakt med missbruk under uppväxten klassas i detta läge som medelklass.

Missbrukets process

Med missbrukets process åsyftas här inträdesålder, i vilka sammanhang, var och med vem som droger först nyttjades samt vilken eller vilka droger det då rörde sig om. Därefter söks droganvändandets och missbrukets framfart upp till respondentens nuvarande situation, huruvida sammanhangen där droger medverkat har förändrats alternativt stått oförändrade samt om typ av drog man använt sig av har varit densamma eller växlat över tid.

Linda säger sig först ha kommit i kontakt med alkohol i 14-15-årsåldern, fränsett den kontakt hon hade i hemmet via faderns alkoholmissbruk. Hon menar sig dock ha varit ointresserad av alkohol under denna period. Intresset uppstod istället i 19-årsåldern då Linda flyttade utomlands. Krogen, och med den alkoholen, blev då en naturlig samlingsplats för Lindas nyvunna umgängeskrets. En tid därpå introducerades hon dessutom av en pojkvän för amfetamin. Linda menar att alkoholen snabbt kom att bli en självklarhet i hennes tillvaro och att amfetaminet var en drog som passade hennes personlighet i det att hon anser sig ha ett stort kontrollbehov, särskilt som amfetaminet gav henne en känsla av kontroll trots alkoholpåverkan, vilken enligt Linda ger motsatt effekt.

Drogvalet framstår således som passande utifrån personlighet, samtidigt som Linda menar att hon utifrån hennes förutsättningar vad gäller bakgrundsförhållanden skulle ha kunnat börja missbruka vad som helst, i det att hon menar att ett missbruksbeteende är inlärt från hemmet. Helena säger sig ha provat det mesta, dock inte heroin. Heroin beskriver hon som en dödsdrog som hon inte trodde sig kunna överleva. Hon har dessutom aldrig behövt ställas inför valet då hon inte umgåtts i kretsar där heroin funnits att tillgå.

Drogerna fanns för Linda med i tillvaron först i festsammanhang, därefter blev det allt vanligare att Linda tog återställare och successivt konsumerade allt mer, en lång tid i skenet av vad hon ansåg vara socialt accepterat, till och med från samhällets sida höljt i ett drogromantiseringsskimmer:

L: [...] man romantiserar, och det gör ju samhället liksom, romantiserar ett användande liksom, man är på festival, och då blir man väckt med en joint, och det är ingen fara, det gör man på festival och då trodde jag att det var ok, mitt användande var ok, [...] Jag hittade hela tiden andra människor som gjorde som jag, så jag förstod inte riktigt att, jag tänkte att, ja är det här farligt, för jag visste ju min bakgrund, men nej, för han är värre än vad jag är, ja men då är det ok [...]

Linda slutade sedermera med amfetamin då hon träffade en kille som i sin tur rökte hasch. Hon menar att de två drogerna inte går ihop varpå hon slutade. Linda fortsatte med alkohol samt att hon ibland ersatte med hasch, även om hon ej anser hasch vara något särdeles givande.

Skälen till att Linda tagit droger har skiftat allt eftersom, från det att Linda sökte gruppstillhörighet till att snarare söka ensamhet, där hon istället i slutändan önskade isolera sig för att ej bli påkommen och konfronterad med sitt missbruk:

L: Det är nästan lättare i ensamhet. I början så vill man ju träffa folk, för att få en ursäkt att dricka, eller använda droger liksom, men i slutet, för mig i alla fall, så var det ju så att jag satt ju inte på en bänk där det var ok, utan jag hade ju vanliga bekanta, som drack på ett vanligt sätt, alltså drog jag mig undan från dem. Mina bästa kompisar flyttade [...] och då skaffade jag inga nya vänner utan jag höll mig hemma liksom, där jag kunde använda ifred, för att jag ville inte umgås med andra. Men i början var det ju viktigt, att träffa andra, visst, men i slutet så ville jag inte träffa någon.

Åldern då Linda inträdde i drogbruk och sedermera i missbruk får ses som hög i jämförelse med de övriga respondenterna, detta tillskriver Linda hennes tidigare umgänge, att det inte förekom i hennes kretsar. Hon menar dock att det, då hon hamnade i ett umgänge där droger fanns med, snabbt utvecklades ett onormalt förhållande till dessa. Hon tänker sig att missbruket på något vis låg latent i henne. Tankar kring både inlärt missbruksbeteende, beroendesjukdom och genetiska anlag nämns som eventuella orsaker.

Nimas inträde kan ses vara då han vid tolv års ålder bjöds på cannabis av sin far. I och med att fadern regelbundet nyttjade detta hade det funnits med i Nimas uppväxt dessförinnan. Han gör jämförelser med alkohol vilket han ser som en betydligt skadligare och mer destruktiv drog. Bruket av cannabis övergick snabbt till missbruk. I den omgivning Nima beskriver ter sig denna övergång naturlig och odramatisk. Droger ägnade sig nästintill alla åt, fadern, vänner samt vännerns föräldrar. Han tillskriver också uppväxten i en resurssvag stadsdel som avgörande, att drogerna var ett sätt att hantera sysslolösheten som uppstod då aktiviteter för ungdomar stängdes ner.

Val av droger har för Nima skiftat periodvis, hasch fanns med som en självklar del under många år och sågs av honom själv då knappt ens som en drog. Vid sidan av hasch utvecklades ett heroinmissbruk i 16-årsåldern. Efter ett knappt år av rökheroin började Nima injicera detsamma istället. Han återger denna period i det att han förklarar svårigheten att då se allvaret i situationen, som 16-åring sittandes med en kanyl i armen.

Nima ser det själv som att missbruket, när han uppnått 17-18-årsålder, kommit till den punkt där det kunde ses som destruktivt och mycket kraftigt, även om han långt dessförinnan insåg att han hade ett missbruk.

Under 90-talet följde vid sidan om cannabis en period av hallucinogena droger såsom exempelvis LSD och svampar. Nima menar att detta skedde under en period då intresset för, och med det också utbudet av, dylika droger var stort generellt sett.

Nima beskriver sig själv under denna tiden som varande lite galen, i det att han hela tiden sökte experimentera med drogerna och de upplevelser de skänkte, att hela tiden ligga på gränsen. Han ser det dock aldrig som han skulle ha gjort detta utifrån självdestruktivitet. Det kraftiga intaget av LSD ledde dock till slut till att Nima drog på sig en massiv psykos.

Nimas val av drog skulle därefter komma att bli läkemedelsformen bensodiazepiner, ibland förkortat benso, efter att han ordinerats detta av läkare för att råda bot på sin panikångest.

Skälen till att Nima använt sig av respektive droger i de olika skedena i livet tillskrivs att han just då var i den fasen i livet då den drogen skulle höra till, val av droger ges på så sätt ett sken av att vara nästintill naturbestämda:

S: Varför har du använt just de drogerna och under just de tiderna?

N: Det föll sig automatiskt som nästan att växa upp. Det skulle snarare vara väldigt konstigt om det inte hade blivit så. Jag menar, jag kan inte förklara hur det är, det är en del av uppväxten [...]

Nimas missbruk framträder som olikt i jämförelse med de övriga vad gäller val av droger. Där flera av de övriga belyser heroin som den farligaste drogen, går Nima istället till attack på både alkohol och amfetamin:

N: Nej men jag kommer från en kultur där det anses mer farligt med alkohol än vad det är med cannabis, vilket jag instämmer med, fortfarande än idag. Så är det.

N: [...] det är ju bara att titta på alla som tar amfetamin (skratt), det är ju bara jobbiga människor, nej men sömn måste man ju ha, annars blir man ju, liksom [...]

Från att ha inlett missbruket i hemmet kom det snart att för Nima snarare tjäna som en flykt från just hemmet. Missbruket situerades allt mer tillsammans med vänner för att på sikt, under tiden för heroinmissbruk ske allt mer i ensamhet. Han menar att han då blev alltför snål, att han ville ha heroinet för sig själv, samt att han under denna tid fick mycket ägodelar stulna från sitt hem. Därefter framstår det som att han återigen gärna intog droger tillsammans med andra för att slutligen idag ha kommit till en punkt där han anser sig trött på drogvärlden och dess inbördes, att det tillslut blir som att ”varva samma TV-spel om och om igen”.

Helena började med hasch som 13-åring. Denna drog kom därefter att följa henne under många år. När hon var 14 kom också amfetamin in i bilden. Dessa två droger kan ses vara hennes huvuddroger vilka också sträcker sig över större delen av hennes tid i missbruk. På senare tid kom hon dessutom att söka sig mot mer dämpande droger, läkemedel, såsom morfin och subutex. Introduktionen till droger fick Helena via äldre killar. Hon beskriver hur hon samt två andra tjejer, vilka då stod varandra mycket nära, följdes åt i inträdet i missbruk. Helena ser det som att hon var ute efter spänning samt att hon sökte dämpa den panikångest hon lidit av sedan barnsben. Hon ser det som att hennes missbruk uppstod i samma ögonblick som hon provade:

H: Mmm... jag provade och sen så började jag, fortsatte jag [...]

I början testade Helena mycket olika droger för att sedan inrikta sig på de hon ansåg gav önskad effekt. Missbruket har präglats av en önskan att hela tiden ligga på gränsen, att uppnå maximal effekt. Vid 19 års ålder började Helena injicera amfetamin, hon menar att detta var den punkt då missbruket eskalerade till att vara kraftigt destruktivt och som hon ser det, smutsigare till karaktären.

Först i 20-årsåldern blev Helena själv medveten om att hon hade ett faktiskt missbruk med allt vad det innebar, detta inträffade inte förrän hon ställdes inför valet att självmant ingå i behandling eller att tvångsomhändertas av socialtjänsten.

Helena beskriver en livssituation där drogerna och missbruket ständigt medverkat, allt sedan unga år. Hon säger att hon överhuvudtaget inte kände någon som inte missbrukade. Skälen till att ta droger har för Helena varit konstanta över tid, att döva den psykiska smärta hon upplevt.

Missbruket har skett både i ensamhet och tillsammans med andra. Helena och den ena av de två vännerna hon inträde i missbruk tillsammans med fortsatte att missbruka sida vid sida under lång tid, de sökte sig alltmer till rutinerade narkotikamissbrukare på orten och kom att umgås mycket med äldre missbrukare. Hon menar att många av de hon inträdde i missbruk med idag är mycket ”söndriga”.

Första kontakten med droger var för Paul när han som tolvåring bodde på ett HVB-hem för ungdomar, då de drack alkohol på en resa. Då räknar han inte in de tillfällen när han i elvaårsåldern sniffade lösningsmedel. När Paul var 13 rökte han cannabis för första gången, han kom att göra så hela högstadietiden igenom. Han testade amfetamin som 16-17-åring och lät det vara en partydrog för en tid. Paul tog även heroin vid ett tillfälle.

Som 18-åring träffade Paul en tjej och drogbruket avtog för en tid för att sedan påbörjas i smyg i form av haschrökning. När Paul var 20 tog det slut med flickvännen och han beskriver att det då gick snabbt att åter hamna i missbruk. Han började med extacy, bensodiazepiner och amfetamin. Det var beroendet av bensodiazepiner under denna tid som fick Paul att inse att han hade ett missbruk. Vid 22 års ålder började Paul injicera amfetamin. Därefter beskrivs perioder av olika behandlingsformer, olika missbruk, perioder där han enbart rökte hasch, enbart tog amfetamin, där han flyttade för att komma undan missbruket bara för att knyta nya kontakter och återfalla i missbruk igen. Det dröjde till Paul var 25-26 år innan han till fullo insåg vidden av sitt missbruk.

Paul menar att han började med droger dels utav nyfikenhet men kanske framför allt för att han ville tillhöra en grupp, för att skaffa sig en identitet. Identitetsskapandet ser han som så pass centralt under denna tid att han inte såg allvaret i missbrukssituationen förrän det var för sent. Därefter framstår ruset i sig som orsak att fortsätta missbruket:

P: [...] ja, på mig började det ju väldigt tidigt. Jag tror det började redan när jag var, när jag började tjuvröka. Redan när jag var liten, jag tror det började där någonstans. Så någonstans hade jag väl fått någon fix ide om att -sådan är jag. Det är min identitet. [...] och sen tror jag aldrig någonstans, tror jag aldrig att det var meningen att det skulle gå så långt, i missbruket, förrän det var för sent.

[...] jag var uppvuxen med sådana och man identifierade sig med andra. Men samtidigt så tyckte jag ju om det när jag började med det också, ruset. Jag hade ju hittat hem på något sätt. När jag väl fann ruset för då var det ju bättre, då var det ju roligare på något sätt.

Paul anser att hans missbruk har varit bundet till vänner, han har missbrukat när han umgått med andra som missbrukat. I det att det med tiden eskalerade ger han dock bilden av att ha missbrukat i alla sammanhang, ensam som i sällskap.

Anders rökte hasch för första gången i 13-årsåldern. Dessförinnan hade han sniffat butangas samt druckit folköl ett antal gånger. Hasch rökte han sedan någon gång ibland under hela högstadietiden trots att han uppger sig inte varit nämnvärt intresserad av dess effekt. Anders tyckte själv att han blev seg vilket han anser gick tvärse mot det han egentligen sökte. När Anders var 17 tog han amfetamin för första gången, därefter följde en tid där han tog det i festsammanhang. Vid 19-20 års ålder började Anders att ta amfetamin regelbundet och i samband med detta testade han dessutom en mängd andra droger såsom GHB, extacy, bensodiazepiner et cetera. Det var dock amfetaminet som blev huvuddrog och som kom att

intas regelbundet under lång tid. Några år efter att Anders börjat med det regelbundna missbruket började han injicera amfetamin:

A: [...] jag har alltid haft ett jävla kontrollbehov liksom. Så amfetamin var väl min grej där liksom, också det här med, att, känslan i det typ, ja, att jag kände mig hel för första gången i hela mitt liv liksom. Första gången jag injicerade, jag minns det så väl, då låg jag hemma i min soffa, fick i mig den här jävla dosen då liksom, och jag var livrädd. Alltså det sjuka är att jag har varit livrädd för sprutor, när jag tog sprutor så svimmade jag varenda gång, men den, ja då är det något liksom, som verkligen drar starkt alltså, när jag bara tittade på nålen så höll jag på att svimma liksom, [...] för jag har sån jävla sprutskräck men ändå fick jag i mig det liksom. Den jävla viljan där liksom, den är helt otrolig. Och när jag fick i mig den, första gången, då kände jag bara; shit, det är så här det ska vara liksom, jag tänker aldrig sluta med det här, någonsin. Vad de än säger, vad som än händer så är det ju såhär jag vill må, alltid.

Ytterligare några år senare, när Anders var runt 26-27, eskalerade missbruket ytterligare. Från att tidigare ha tagit amfetamin i två-tre dagar för att sedan tända av påbörjade Anders sin mest destruktiva fas där han i stort intog droger tills han kollapsade. Han balanserade då sitt amfetaminintag med rohypnol, vilket främst hade som uppgift att dämpa paranoian som följde med det idoga amfetaminintaget.

Likt Linda har Anders hållit sig ifrån heroin, han menar att det fanns för stor risk förknippat med det. Han hade dock börjat fundera på det i slutskedet då rohypnolen började framstå som allt mer verkningslös. Anders redogör för sina tankar kring heroin:

A: [...] jag hade väl respekt för det också, [...] det syns så jävla väl på dem som går på heroin tycker man, och jag tycker väl då, att de går runt som vandrare lik då. Fast det är de som det gått långt för [...] men jag har haft respekt för den drogen alltså, typ att man dör av den. [...] så såg jag kanske ner lite på dem, tyckte att det var skitigt liksom, sådana här grejer, (skratt) ja ja visst, man ser ju inte sig själv.

[...] fast jag försöker ha ett öppet sinne och inte döma liksom, så kan jag tycka [...] att de som är före detta heroinister är så jävla avstängda liksom, så jag kan göra skillnad på det ibland [...] Men det är ju mycket så med missbruk att man dras till olika grupper, så snackar man skit om de andra, hela tiden liksom, de där jävla, man ska höja sig själv liksom, och sitta där i sin soffa med stickmärken på hela armarna och klanka ner på heroinister liksom (skratt).

Anders inträde i drognyttjande ses ha varit tillsammans med vänner, de var ett gäng på sju-åtta killar som växt upp tillsammans och som kom att ägna sig åt kriminalitet och droger tillsammans. Anders beskriver sig själv som drivande när det gällde droger och våldsbrott medan de andra var mer aktiva vad gäller inbrott och stölder. De övriga beskrivs av Anders, sånär som på en, vilken ses vara djupt inne i missbruk, som idag socialt acceptabla. I detta lägger han att de har välbetalda jobb, bil, bostad och i allmänhet håller sig inom de ramar som samhället anser acceptabelt. Han menar att dessa kamrater under uppväxten hade ett annat tänk kring konsekvenserna än han själv, där de ville lägga av när han ville fortsätta, med droger såväl som med de så kallade pojkstreck de i yngre ålder ägnat sig åt.

Liksom flera av de övriga respondenterna ger Anders bilden av sig själv som den som alltid ville befinna sig på gränsen. När han drack gjordes detta tills han stupade, likadant var det med träning, där han under en tid intog dopingpreparat för att uppnå maximal effekt.

A: [...] jag använder sönder allting liksom. Det har jag alltid gjort liksom. Så att jag har använt sönder droger också det är bara [...] så när jag tränade, då tränade jag varenda dag typ, till och med sju gånger i veckan ibland, tog steroider, det skulle vara max, max, max liksom. Sen när jag tränade [...] så skulle det vara likadant liksom, jag skulle träna varenda dag tills man gick sönder liksom. Sen när jag är med någon tjej så ska jag vara med henne hela tiden, ja, tar jag droger så tar jag droger hela tiden. Super jag så blir jag dyngrak, det, jag har det i mig. Det har alltid varit så.

Inträdet i missbruk handlade för Anders mycket om att fly från sig själv och sina känslor, att bli cool, att våga mer. Han tillskriver det också den identitet han hade i gänget, att vara den pådrivande, den våghalsige. Samma faktorer ses ha följt Anders en bra bit in i missbruket, där han också blev involverad i organiserad brottslighet, vilket kan ses ha bekräftat honom ytterligare i ovanstående identitet och, som han själv uttrycker det, i hans flyktbeteende. Anders ger vidare en beskrivning av ett andefattigt själsligt hål, av en dålig självbild vilken han tror är avgörande för att många inleder missbruk.

Först efter tre-fyra års injicerande stod det helt klart för Anders vidden av hans missbruk, även om tankarna glimtat förbi långt dessförinnan, redan i 20-årsåldern, men då för att slås undan strax därefter. Från denna tid och framåt framstår syftet med missbruket enbart som drivet av att dämpa ångesten och att hålla det fysiska behovet i schack. Anders beskriver att det under flera års tid var en tillvaro där mycket lite livslust finns kvar.

Användandet började för Anders som skeende i sociala sammanhang och fortsatte vara så under en lång tid. De sista åren i missbruk skedde detta dock i en isolerad tillvaro, där paranoia och skamkänslor beskrivs som ständigt närvarande.

Omgivningens reaktion

Här ges respondenternas egna upplevelser kring hur deras omgivning, familj och övrig nära omgivning såväl som professionella, har reagerat och agerat då missbruket väl blev känt.

Lindas familj har efter att hon berättat om sina missbruksproblem, enligt henne själv stöttat henne i drogfriheten. Hon berättade inget förrän denna uppnåtts. De har i efterhand talat om att de anade att hon hade problem med alkohol men valt att inte föra detta på tal. Hon menar att detta i hennes fall varit ett bra beslut då hon, i det att hon hela tiden haft ”tentaklerna ute” efter signaler som på något sätt antytt att hon skulle komma bli konfronterad gällande sitt missbruk, och att hon då valt att undvika personerna i fråga eller manipulera undan de situationer som eventuellt kunnat uppstå. Linda har hela tiden haft ursäkter och undanflykter redo. Hon har ej utsatts för någon form av samhällelig intervention eller något stöd från utomstående fram till dess att hon själv sökte hjälp inom sjukvården, hon hänvisades då snabbt till självhjälpsgrupper. Linda menar att hennes bakgrund på flera sätt kan ha spelat in, dels har hon i och med sitt rika kulturella kapital framstått som så pass värtalig och välfungerande att hon inte tagits för missbrukare, dels har hennes ekonomiska situation

skyddat henne från att behöva begå kriminella handlingar. Något hon i och för sig delvis gjort ändå, dock i betydligt lägre utsträckning än övriga respondenter.

Nima kan ses ha upplevt en mängd insatser från samhällsliga instanser, dels från missbruksvård och psykiatri, men också från socialtjänst och polismyndigheter. Familjens reaktion ser han negativt på, han upplever sig aldrig fått en ärlig chans, de skickade honom till socialen och han målades upp som problemet. Han anser att socialtjänsten handlat fel i många avseenden när han var yngre i det att han placerades på institution där han istället anser att han borde ha fått komma till ett familjehem. Nima menar också att man i allt för hög grad såg honom som problemet, snarare än familjen, och där man också återplacerade honom i familjen vilket han anser ej borde ha gjorts då han for illa i den miljön. Numera ser han det som att socialtjänsten har blivit betydligt mer tillmötesgående, att beslut kring hans situation sker mer i samråd med honom själv samt att han ges mer valmöjligheter. Något han dels tillskriver sin egen mognad och grad av motivation, samt att han också har en psykiatrisk diagnos och att han tror att den bidrar till att han får hjälp, att man mer tar hans situation på allvar. Han betonar också att han tycker sig se en utveckling hos socialtjänsten, att han betydligt mer sällan hör någon klaga och tala illa om denna. Nima har vid flera tillfällen blivit utsatt för tvångsåtgärder, han betonar vikten av att man i dessa lägen behandlar ärendet rätt och betonar också att individen i och med detta blir reducerad till just ett "ärende".

Nima återger ett tillfälle då skolan sågs reagera, det var då en speciallärare som uppmärksammade märken på Nimas rygg efter misshandeln i hemmet, han tog då Nima avsidet och frågade ut Nima om dennes hemsituation. Nima berättade som det var men förmådde läraren från att avstå att anmäla fadern då han menade att detta enbart skulle förvärra situationen.

Nima ger polisen både ris och ros. Uppväxtortens poliser ser han som mer personliga och humana, där de hade en uppfostrande snarare än en bestraffande roll. Han jämför dem med fritidsgårdsledare, och menar att poliserna, när Nima och hans vänner upptäcktes i miljöer där de inte borde vara, kom och hämtade dem och körde dem hem. Nima återger det hela med en viss värme i rösten.

Den mer centrala stadsdel som Nima därefter bodde i, menar han förde med sig ett helt annat klimat mellan honom och poliser, där han istället tycker sig ha bemötts med rasism och generell misstro. Han jämför stadsdelar som anses ha bättre socioekonomisk standard med förorter med sämre rykten och menar att man självklart blir bemött med mer värdighet av polisen i de sistnämnda områdena jämfört med de rikare områdena om man har ett ursprung i ett ickeskandinaviskt land.

Helena ger bilden av att hennes mors reaktion kring dotterns missbruk var inkonsekvent och kontraproduktivt, där hon ibland beslagtogs droger men sparade dessa, eventuellt för att själv använda sig av dem. Hon polisanmälde Helenas socialsekreterare och tyckte sen att hon gjort sitt vilket Helena snarare anser förvärrade situationen då socialsekreteraren var ute efter att hjälpa. Hon menar också att hon växt upp i en anda av misstro gentemot socialtjänst och myndigheter, i det att hon tidigt i livet hade kontakt med dessa och att modern då uttryckte sig i negativa ordalag om desamma. Helena anser att Styvfadern har agerat på ett mer önskvärt sätt. Måhända ibland panikartat, där kraftiga gräl uppstod. Det var han som såg till att socialtjänsten slutligen ställde Helena inför valet mellan frivillig vård och tvångsomhändertagande.

Helena uppger sig ha haft stora besvär med socialtjänsten, men anser i efterhand att detta berodde på hennes missbruk. Hon ser sig numera som god vän med flera av de socialarbetare

som arbetat med hennes situation. Helena ser idag dessutom positivt på tvångsomhändertagande som en yttersta åtgärd.

Polisens agerande framstår Helena som mycket skeptisk till, där hon beskriver situationer där hon och de vänner hon hade i missbruket, blivit ivägkörda till avlägsna platser och misshandlade, främst av yngre polismän. Hon menar sig uppleva äldre poliser som lugnare och tryggare i sitt myndighetsutövande.

Pauls familj har reagerat med mycket oro, vilken har tagit sig i uttryck som ilska, beskyllningar samt ledsenhet. Modern har upprepade gånger sökt om hjälp hos sociala myndigheter.

Socialtjänstens agerande knyter han till hur han själv har handlat där det beroende på situation upplevts som olika bra och att de, nu när han ”gör bra”, vilket innebär verkar för den egna drogfriheten, har gjort mycket bra för honom. Dessförinnan var det inte ovanligt för Paul att se det som att de förstörde hans liv, där han idag istället anser att det var han själv, eller drogerna, som förstörde hans liv. Liksom Helena har Paul blivit ställd inför ultimatumet av socialtjänsten att antingen ingå frivilligt i behandling eller att tvångsomhändertas. Han har då anpassat sig till situationen och sett det som en vilopaus. Han anser idag att tvångsomhändertagande är berättigat, att det ibland behövs, men han pekar också på vikten av att man då får komma till ett bra behandlingshem där man får möjlighet att gå på djupet med missbruksproblemen och där det inte är tal om ett kränkande av individen.

Polis och eventuella övriga instanser säger Paul mycket lite om, han hänvisar till att de gjort sitt jobb, där vissa varit hårdare än andra.

Anders beskriver sina föräldrars reaktioner som att fadern har sökt kontrollera medan modern haft en mjukare framtoning, där hon istället försökt förmå Anders att söka hjälp. Han menar att de inte kunde ha agerat på något annat sätt, att de gjort så väl de kunnat utefter sina förutsättningar. Eventuellt ser han att de kunde ha varit hårdare mot honom och sagt att de inte ville ha någon kontakt med honom när han tog droger, vilket han i nästa andetag förstår var ett för stort avståndstagande för dem att ta.

Föräldrarna har också upprepade gånger sökt hjälp hos socialtjänsten å Anders vägnar.

Socialtjänstens agerande är Anders mycket missnöjd med i det att hans fall framstår ha hamnat mellan flertalet stolar. Trots att Anders var nära att gå under så menar han sig inte ha fått någon hjälp. Efter avgiftning fick han inte någon uppföljande behandling beviljad, förrän en lång tid därefter, då han sedan länge hade kommit hem och återfallit i missbruk igen. Vid ett tillfälle blev Anders beviljad behandling men denna realiserades aldrig då Anders menar att de inte såg till att han fick beskedet om detta beslut på något fullgott sätt.

Anders uppger sig ha haft en hel del kontakt med polisen. Han är noga med att påpeka att han inte har något generellt polishat, vilket han menar att många andra har. Anders ser det som att de gör sitt jobb och att han, i det att han utför ett brott, har att kalkylera in möjligheten att bli påkommen med detta. Han har vid något tillfälle tyckt sig blivit bemött med överdrivet våldsutövande och kan vid återblicken av detta anse sig ha blivit illa behandlad vid just det tillfället.

Några tvångsåtgärder från socialtjänsten har Anders inte blivit föremål för. Han önskar dock att han hade blivit det. Anders ställer sig således positiv till tvångsåtgärder, han menar att de behövs för att rädda liv i akuta situationer och för att ge den missbrukande individen en frist från droger, där också en vilja till drogfrihet kan börja gro. Anders tillägger att han anser att tvångsomhändertagandet bör gälla en kortare period för att sedan låta personens egen motivation, i den mån den uppstår, ta över.

ANALYS

Analysens har delats in utefter denna undersöknings frågeställningar. Tre rubriker har från dessa ställts upp; uppväxtens påverkan på inträdet i missbruk, missbrukets utformning i förhållande till uppväxt och habitus samt omgivningens respons på missbruket. Respondentens egna upplevelse av missbruket, både vad gäller inträde, utformning samt angående omgivningens respons, har stått som utgångspunkt för analysen.

Uppväxtens påverkan på inträdet i missbruk

Då man lägger ihop samtliga kapitalparametrar för att syna kapitalets totalvolym finner man som ovan angett stora skillnader i respondenternas uppväxtförhållanden. Framför allt vad gäller det ekonomiska och kulturella kapitalets storlek. När det kommer till socialt kapital framstår skillnaderna som mindre. Även om Lindas kapital även här, på pappret och vid första anblicken, kan upplevas som större, ser man snart att många likheter med övriga respondenter finns att finna. Det är också det sociala kapitalet, eller bristerna däri, som de flesta respondenterna själva anger, om än indirekt och med andra ordval, som en viktig bidragande faktor till att missbruket skulle komma till stånd. Utifrån Goldbergs (2000) beskrivning av avvikelsekarriären där parentifiering ges en central roll kan man se att dylikt upplevts av samtliga respondenter. Där de flesta tydligt uttalat att deras föräldrar, på grund av egna missbruk eller problem, inte hade tid för dem ger andra snarare bilden av att ett visst mått av parentifiering ingår i klassens habitus. Linda beskriver en situation där karriären, och de för familjemedlemmarna individuella projekten, ges mycket stort utrymme, och där parentifiering också kan anses vara socialt subventionerat. Det kan tolkas som att det ur samhällelig synpunkt inte är fel att vara så kallad arbetsnarkoman och karriärist i jämförelse med att vara faktisk narkoman, även om barnet eventuellt kan komma att åsidosättas i båda fallen. Man kan fråga sig om Lindas uppväxtsituation, där modern anges varit frånvarande i perioder på grund av arbete, av Linda själv skulle ansetts som dysfunktionell om det inte vore för faderns missbruk och familjens hanterande av detsamma, oavsett om föräldrarna ändå hade haft fullt upp med sina egna projekt. Det kan tolkas, utifrån stämplingsteori, som att det finns accepterade och icke accepterade sätt som förälder att vara frånvarande på och att det då enbart är de ickeaccepterade som leder till parentifiering och med Goldbergs uttryck inleder föräldrars stämpling, vilket står som första steget i en avvikelsekarriär. Den eventuella parentifiering det är fråga om i Lindas fall framstår inte lika tydligt som övrigas som ett uttryck för föräldrars stämpling.

Flertalet respondenter har upplevt missbruk under uppväxten. De manliga respondenterna har också upplevt en familjesituation där våld alternativt stark kontroll har förekommit. Ingen av de två kvinnliga respondenterna uppger sig ha upplevt våld riktat mot just dem i hemmet, här ges istället bilden av att de haft stort utrymme att själva styra sin tillvaro. I jämförelse med Skårners (2001) forskning, uppvisar de tre männen alla en situation där biologiska band följs av en mängd konflikter och där man framstår befinna sig på emotionellt avstånd från familjen. Kvinnorna i sin tur ger sken av starkare band till familjen, om än inte avsaknande av konflikter.

Samtliga respondenter uppger att deras uppväxt präglats av otrygghet och ett kallt klimat i hemmet. Anders benämner sin uppväxt som präglad av faderns problematik. Flera av de övriga ger bilder av familjer där man inte pratar om problem utan tar till andra lösningar, så som exempelvis droger. Med Goldbergs (2000) vokabulär kan man utifrån detta fråga sig om respondenternas faktiska möjlighet att skapa sig en trygg tillvaro utan missbruk då trygghet skulle kunna anses som beteendekongruens i förhållande till uppväxtförhållandena. Flera av respondenterna har uttalat liknande ståndpunkter som Helena kanske uttrycker allra tydligast då hon förklarar att: *"jag visste inte hur man levde något annat liv"*. Både Nima och Helena uppger att de inledde drognyttjandet för att de sökte kickar och spänning. Från det att de testade droger första gången ses de båda med ens ha inträtt i missbruk. Sett ur Bourdieus (1986) teori kan man anta att det här är fråga om det dialektiska förhållandet mellan det man söker i livet och det man tror sig kunna uppnå. Utifrån deras utgångspunkter kan man anta att inga större förväntningar fanns på vad framtiden skulle bära med sig, att liksom sin övriga omgivning hemfalla åt missbruk ter sig då som en rimlig nivå att lägga ribban på. Droger kan på så vis ses som den enda vägen de visste att söka lyckan på. De har på så vis *"tillslutit sig sitt objektiva öde"* (Bourdieu, 1986, s. 265).

Inträdesålder skiljer sig markant mellan respondenterna. Nima och Helena inträdde i tidiga tonåren och Linda i slutskedet av densamma. Det respondenterna har fått med sig vad gäller socialt kapital från hemfamiljen framstår samspela med omgänget vid inträdet i missbruk. *"Prägningseffekten,"* familjens påverkan och habitus, samspelar på så vis med *"effekten av den sociala banan,"* i exempelvis Nimas situation ses en förändring vad gäller disposition i det sociala rummet. (Bourdieu, 1986, s. 258-267). Linda hade inget intresse av droger förrän hon fanns befinna sig i kretsar där droger medverkade. Hade Linda fortsatt umgås i kretsar där droger ej medverkade kan man anta att hennes livsbana kunnat leda till en annan disposition än vad blev fallet. På det *"fält av möjligheter"* som Bourdieu (1986, s. 258-267) beskriver kan man ana att Linda höll sig ifrån just den levnadsbana som leder till missbruk längre på grund av att fler alternativa banor fanns i jämförelse med framförallt Nima och Helena. I Nimas fall framgår droger ha funnits med i alla tänkbara miljöer och sammanhang sedan barnsben, han ger också bilden av att det var en självklarhet, en del av uppväxten och livet självt att inleda ett missbruk. Även Helena ger bilden av att självklart söka sig till missbruk då det var den världen hon växt upp i och kände till. Likt flera av de övriga var denna värld konstruerad för henne redan från födseln, där hasch och amfetamin ses ha varit centrala droger i vårdnadshavarnas missbruksmönster, droger som sedan kom att bli Helenas huvuddroger. I Nimas fall ter sig svårt att placera honom i någon form av homogen klass, något tydligt habitus. Det ter sig dock rimligt att fråga sig om han genom inträde i missbruk i det snaraste reproducerar de betingelser som följer av kombinationen av hans habitus, påverkan från familj och sociala bana, vilka alla kan anas ha pekats i samma riktning.

Paul ger en bild av ett kyligt klimat i hemmet, där man ständigt fick akta sig. Liksom Nima sökte han sig tidigt ifrån hemmet och till nya sammanhang, till en egen identitet som skapades i samvaron med andra -med likar, där också droger medverkade. Både Paul och Anders beskriver en uppväxt där inträdesåldern ses befinna sig mittemellan de övriga. Inte så tidigt som för Nima och Helena men inte heller så sent som för Linda. Paul och Anders har på flertalet punkter uppvisat avvikande beteende men har hängt kvar i det rådande samhället tillräckligt länge för att tillskansa sig en gymnasieutbildning. Likt Nima och Helena stämplades de båda tidigt som avvikande. Deras avvikarkarriärer framstår dock som förhållandevis i jämförelse med Nimas och Helenas. Föräldrars och samhälls stämpling framstår ha följt

de fyra i ungefär samma takt, likaså vad Goldberg (2000) benämner som den sekundära avvikelser. När det kommer till Goldbergs fjärde steg, avvikelserspiralen, går det betydligt snabbare för Nima och Helena. Detta kan tolkas utifrån Bourdieu (1986) att de båda sistnämnda kommer från förhållanden med lägst totala volym av kapital, att deras livsbanor i högre grad pekat åt missbruk. Man kan se det som att de under uppväxten i högre utsträckning haft kontakt med narkomana världar där närstående befunnit sig. Med detta kan man anta att samhällets kontrollmekanismer i lägre grad förmått nå fram. Utifrån Berger och Luckmanns (1966) tankar kan man se hur det etablerade samhällets normer ges mindre relevans i det att det här rör sig om individer som växt upp inom förhållanden som kan beskrivas som motdefinierande. I framförallt Nima och Helena, men också i Pauls fall tycker jag mig se en påbörjan till nya förändrade sociala institutioner, där varaktiga nya grupper avviker från gängse mall. Utanförskapet som infaller sig då samhällets normer inte omfattar dessa nya grupper kan tolkas leda till, med Berger och Luckmanns terminologi, misslyckad socialisation, varpå inträde i missbruk faller sig som en tänkbar väg till att ingå i någon form av gemenskap. Att det, när en social värld sviker, väntar andra sociala världar (Berger & Luckmann, 1966).

Missbrukets utformning i förhållande till uppväxt och habitus

Som redan framgått delar de fem respondenterna inom vissa fält liknande uppväxtförhållanden medan de på andra framstår som att ha verkat inom skilda världar. Jämför man Nima med Linda ser man att där Nima upplevt att ingen någonsin trott på honom, att ingen någonsin ställt några krav eller förväntat sig något av honom så har Linda alltid haft förväntningarna på sig att vara duktig och att prestera väl. Man har hela tiden gjort klart för henne hur intelligent man ansett henne vara. Utifrån ett socialkonstruktivistiskt perspektiv ser man att de båda via språket har givits helt olika bilder att implementera av sig själva. Likt Barlebo Wennberg (2001) antyder kan all den kunskap vi besitter om världen härledas till vårt språk. Därav ter det sig rimligt att utläsa att vad man får med sig via språket utövar stor påverkan över både ens självbild likväl som ens bild av världen. Anders sätter sitt missbruk i tät förbindelse med vad han beskriver som ett själsligt hål och en dålig självbild. Utifrån skilda förutsättningar givna via bland annat språket kan man se skilda missbruksmönster framträda. Jämför man Linda och Nimas familjer, där båda fäderna har ett missbruk, uppvisar sig ett agerande vad gäller droger där likheter men också stora skillnader finns att finna. Lindas far, och familjen i övrigt, lyckas dölja missbruket så till den grad att inte ens den närmsta bekantskapskretsen vet om det. Nimas far lyckas även han dölja det för samhälleliga instanser under en lång tid men det är ändå i samvaron med andra, bland faderns vänner och umgänge, där missbruket uppstår och fortgår. Båda familjerna präglas av en historik med höga hierarkiska positioner med både stort ekonomiskt och kulturellt kapital, men Nimas familj framstår som hängande löst; som, i och med ankomsten till det nya landet, fallna från tidigare varande position. Dessa båda skilda samhälleliga positioner ses speglade i missbruket, för föräldrarna likväl som för Linda och Nima. Linda kom att fortsätta på familjens bana där missbruket var ett faktum, men där det söktes döljas för omgivningen medan det för Nima, liksom de övriga, framstår som att ha blivit en identitet som man nästintill vårdat. Missbruket kom för flera av respondenterna att bli en källa till status, pengar och en plats i umgänget. Utifrån Anderssons (1999) kvalifikationsbegrepp har man sökt kvalificera sig till den värld som legat närmast till hands och lärt in de kvaliteter som man trott sig kunna uppnå. Respondenterna framstår, för att använda begrepp från Svenssons (1996) studie, ha

verkat inom olika narkomana världar, där missbruk på vissa punkter utförs olika, samt att identifierandet med missbruksvärlden i stort har varit olika starkt där Linda kvalificerar in på en mängd andra, mer socialt accepterade, arenor och på så vis inte har behövt implementera dess epitet i samma grad.

Ur Berger och Luckmanns (1966) tankar kring lyckad och mindre lyckad primär och sekundär socialisation kan man uppfatta respondenterna som olika samhälleligt socialiserade. Linda framstår som förhållandevis "väl socialiserad" där de övriga tidigt stigmatiserats och avvikit från acceptabel norm. Där de övriga i hög grad tidigt kommit att söka sig till motdefinierande och motidentifierande grupper har Linda befunnit sig inom ramen för vad som utåt sett kan tas för norm. Alla har de upplevt liknande former av brister i uppväxten, i mångt och mycket kan man anta att liknande erfarenheter internaliserats, men samtidigt väcks frågan om inte dessa upplevelser filtrerats olika beroende på den totala volymen kapital. Där Lindas primära socialisation likt de övriga lämnar en del att önska har den sekundära socialisationen lämnat henne i en bättre position, i det att hon inte i samma grad stämplats som avvikare. Hon har haft större rörlighet och tillhörighet i samhället. Sett till de tre arenor som Goffman (1963) ställt upp har Linda upplevt en mindre förbjuden arena än de övriga, medan hennes offentliga arena har framstått som än större, där hon haft att dölja sitt missbruk för att passa in men ändå passat in i det att hon lyckats dölja det väl. De övriga framstår som att tydligare ha sökt sig till samlingsarenor där de tillsammans med likar kunnat vara öppna med sina missbruk.

Anders upplevs som, mer än Nima och Paul, förankrad i traditionell arbetarklass där han på ett tydligare sätt ses följa tidigare generationers beteende. Hans missbruk beskrivs som förhållandevis kontrollerat under en lång tid. Anders bär med sig samhälleliga värderingar, där många av dessa ses botten i arbetarklassshabitus. Utifrån Anders berättelse visas också prov på Goffmans olika arenor och hur dessa tagit sig i uttryck i hans tillvaro. Där han med utgångspunkt i habitus har upplevt sig som i behov av att ta på sig en roll för att hantera situationer där han kan bli avslöjad som avvikande. Något så dubbelt som ett "milt", kontrollerat, avvikande skulle kunna beskriva Anders uppväxtsituation vilket också kan ses ha följt hans missbrukssituation under en lång tid.

Skillnader i val av droger ter sig ur ovanstående resonemang kring grad av avvikelse i förhållande till habitus och kapitalvolym som rimligt. Lindas missbruk har, efter en första tids experimenterande, utvecklats på så vis att det i möjligaste mån kan inordnas i samhälleligt subventionerat drogbruk. Hennes val har således kommit att bli alkohol, en accepterad drog i de flesta sammanhang, samt hasch någon gång ibland, som trots sin illegalitet kan anses vara accepterad i stora grupper i samhället. Trots att hon tidigare har använt sig av amfetamin och menar att detta är en drog som passar hennes personlighet, vände hon den drogen ryggen då den inte lämpade sig med pojkvännens val av drog. Hennes drogval ses också korrelera med habitus. Hennes far missbrukade även han alkohol och inom övre medelklass och överklass får man anse alkohol som varande en accepterad drog.

Anders val av drog uppges som väl förknippat med personlighet, där han beskriver amfetamin som passande när man som han är aktiv, samt i stort behov av att känna kontroll. Dessa personliga kvaliteter kan dock tolkas springa ur Anders specifika uppväxtsammanhang varpå val av drog skulle kunna tolkas som bestämt utifrån habitus samspelande med Anders individuella levnadsbana.

Helenas val av droger framstår, som ovan angetts, ha varit i enlighet med hennes familjesituation, där huvuddrogerna varit desamma som medverkat i familjen under hennes uppväxt. Paul uppger sig ha testat de flesta droger och valen av dessa framstår som framförallt styrda av vilket umgänge han haft. Likt Nima kan Paul, som tidigare nämnts, tolkas som mindre förankrad i traditionellt habitus varpå drogbruket i form av drogval et cetera tydligare kan kopplas till umgänge än till familjesituation. Effekten av den sociala banan kan här antas spela en betydande roll då den framstår luta i neråtgående riktning (Bourdieu, 1986).

Nimas val av droger har även de skett mer i enlighet med hans umgänge samt vilka droger som varit på tapeten under just den tiden. Han har också missbrukat heroin under en period, en drog som både Anders och Linda uttryckt starka åsikter kring. De har båda ansett det som den slutliga drogen, den man dör av. Linda säger sig aldrig ha behövt ställas inför valet då den aldrig funnits med i hennes kretsar och Anders menar att han eventuellt var på väg mot att använda sig av heroin och indikerar att detta skulle vara detsamma som att nå botten.

Nima har från tidig ålder, till skillnad från Linda, utpekats som avvikare på alla tänkbara samhällsliga nivåer. Han har upplevt brister i både primär och sekundär socialisation och har haft att skapa sig sina egna normer tillsammans med likar, där samhällets regelverk haft mycket lite påverkan (Berger & Luckmann, 1966). Brottslighet och narkotikamissbruk kom i dessa kretsar snarare att bli norm. Nima, med umgänge, har på så vis konstruerat egna sammanhang där samhället ej kunnat bidra med några. Där inga tidigare tydliga givna normer funnits att anpassa sig till har val av droger också kunnat väljas fritt utifrån tillgång. Då Nima haft ett socialt liv främst med likar inom drogvärlden, framstår sammanhangen där heroin florerat som betydligt mer frekventa, jämfört med för Linda, som framstår ha verkat på arenor där samhällets normer fortfarande varit applicerade. Lindas drogbruk har i större grad verkat inom de ramar där människor med acceptabla positioner i samhället uppehåller sig, men där ett drogromantiserat filter lagts uppå. Linda menar att hon lärt in ett missbruksbeteende och att hon skulle kunnat börjat missbruka vilken drog som helst, ändock antyder hon att heroin vore ett högst icke troligt drogval. Nima menar i sin tur att alkohol för honom framstår som en enormt krävande och destruktiv drog. Via språket och umgänget i skilda narkotikavärldar framstår olika droger och bruket av desamma som givet olika värden. Var man drar gränsen och vad denna gräns består av, gällande drogbruket och då inte minst vad gäller val av drog, kan tolkas vara socialt konstruerat, som styrt via tal och handling, utifrån uppväxksammanhang; habitus betingelser i samband med den individuella levnadsbanan, genom de personligheter som därav följt och som reproducerats i umgänget, i familjen, bland vänner samt i vänners familjer.

Omgivningens respons på missbruket

Vad gäller familjens och professionellas reaktioner på missbruket kan man, som tidigare nämnts, uppfatta brister i respondenternas primära socialisation, och därtill i olika grad dess sekundära socialisation. I klarspråk upplever samtliga att uppväxtsituationen inte varit fullgod. Enbart Nima uttrycker att han är helt missnöjd med föräldrarnas reaktioner kring hans missbruk. De övriga ser både goda och dåliga sidor i de näras reaktioner. Linda framstår som överlag nöjd med hur familjen (icke) reagerat och agerat kring hennes situation. Därefter ger de övriga uttryck för flertalet negativa minnen kring de sekundära socialiserande instanserna. Socialtjänsten, BUP, polismyndigheter och skolan har alla upplevts som bristfälliga. Utifrån

stämplingsteoretiska antaganden frågar man sig vad de tidiga HVB-hemsplaceringarna av Nima och Paul, Helenas tidiga kontakt med socialtjänsten samt BUP: s inblandning vad gäller Anders haft för eventuell effekt på deras fortsatta tillvaro i det att då man önskar stävja ett oönskat beteende istället kan komma att verka för att detta beteende förstärks. Inte minst kan denna fråga anses lämplig i förhållande till Helenas beskrivning av vissa polisers bemötande av henne och hennes kamrater.

I missbruket kan man hos de flesta av respondenterna se att kontakten med övriga samhället varit i form av konflikter. Som Andersson (1999) påpekar framstår drogtillvarons umgänge som en fristad från denna samhälleliga kontroll. I det att Linda inte haft någon kontakt med samhällets instanser ser man hur konflikten istället bytts ut mot ett omfattande hemlighetsmakeri. Linda benämner sig själv som manipulativ, hon menar att hon varit för rädd om sitt missbruk för att ta någon kontakt med utomstående. Även här kan ses att respondenterna reproducerar de mönster som funnits med under uppväxten. Där Linda och hennes familj har lagt kraft på att hålla utomstående borta och därav ovetande, har Helena med familj lagt kraft på att gå i kamp mot de myndigheter som sökt kontrollera dem.

Likt Skårner (2001) beskriver ser vi hur komplexiteten ökar då familjemedlemmar ses verka inom missbruksvärlden. Även om föräldrarna på vissa plan önskat verka för barnets drogfrihet så talar habitus betingelser tillsammans med hur dessa konstituerats i varje enskilt fall för att detta snarast leder till beteendekongruens. Enligt Goldberg leder detta till en känsla av otillfredsställelse och frågan väcks hur effektiva familjemedlemmarnas ansatser till att få sina nära drogfria har kommit att vara. Lindas familj antog en passiv hållning i förhållande till hennes missbruk, vilket hon också anser sig nöjd med. Ett alltför konfrontativt bemötande menar hon enbart skulle ha tjänat till att hon intagit en försvarsposition för att freda sitt missbruk. I den mån de övrigas familjer sökt agera för att förhindra missbruket framstår detta som icke fruktsamt fram till dess att samhälleliga instanser och hot om tvångsomhändertagande ägt rum, alternativt att personen i fråga själv upplevt sig ha träffat botten, psykiskt och fysiskt, så till den grad att den själv enbart sett som utväg att söka hjälp. Ur stämplingsteoretisk synvinkel kan här ses att de som tidigt i livet stämplades som avvikare och som tidigt hade kontakt med socialtjänsten snabbare har fått hjälp när de ansökt om eller behövt den. Samhällets kontrollfunktioner kan, på gott och ont, antas ha varit riktade åt deras håll. Anders som ur många avseenden också tidigt kom att hamna i en avvikelsekarriär föll dock mellan stolarna under flera års tid trots att han själv sökte om hjälp. Detta kan tolkas utifrån att han ändock förhalade sin avvikellespiral, skaffade sig utbildning och arbete, och på så vis, som tidigare nämnts, framstod som kontrollerat "milt" avvikande under en lång tid. Linda, som helt stått utanför myndigheters inblandning, sökte själv hjälp där så lite av dess påverkan som möjligt stod att finna. Hur man får, söker eller tvingas till hjälp framstår som knutet till familjens position i det sociala rummet.

SAMMANFATTNING

Det framstår utifrån studiens analys som att total volym av kapital spelar in vad gäller inträde i missbruk. Där stort kapital återfinns har inträdesålder i missbruk varit högre. Graden av stämpling tycks vara högre ju mindre kapital som återfinns. Därefter ges det sociala kapitalet stor betydelse för att missbruket ska uppstå. Samtliga respondenter ger uttryck för parentifiering, om än i olika grad och form, vilket i sin tur lett till olika grader av stämpling. Där denna tidigt inträffat ses också tidigt inträde i missbruk. Männerna har alla upplevt stark kontroll i hemmet, för några ingick att de utsattes för våld. Kvinnorna har istället upplevt en mer fri situation, om än inte oproblematiserad. Man kan tolka det som att droger för flera var ett av få sätt att söka en dräglig tillvaro på. Samhällets normer framstår hos vissa som mindre närvarande, vilket kan tolkas ha lett till en tidig avvikelsekarriär.

Habitus och dess betingelser tycks samspela med familjens position i det sociala rummet samt den individuella levnadsbanan vad gäller hur missbruket kommit att utformas. Antingen har missbruket skett i enlighet med familjemönster, där det delvis framstår som kontrollerat utifrån habitus normsystem eller också har det skett situerat i samband med umgänget. Det sistnämnda tycks främst vara fallet när familjen eller individen är föremål för en, i det sociala rummet, neråtgående bana, mot en lägre hierarkisk position. När så tycks vara antyds att missbruket framstår som, ur samhällelig syn, tyngre och med mer farliga droger.

Missbruket kan anas som socialt konstruerat utifrån familj och närmiljö. Via språket har olika förutsättningar givits, samt olika upplevelse av samhällelig tillhörighet förmedlats. Där låg sådan skådas har missbruket och dess utformning mer kommit att konstrueras i samråd med likasinnade. Där högre tillhörighet tycks ha upplevts uppfattas samhällets och habitus normer som att fortfarande ha utövat ett visst mått av kontroll.

Där låg total volym av kapital uppvisats har kvalifikationsbegreppet applicerats. Det kan tolkas som att missbruk i dessa lägen varit ett tänkbart sätt att kvalificera in i en social värld där man accepteras. Där stort kapital funnits har det framstått som tydligt att en mängd andra arenor funnits att kvalificera sig på varpå identiteten ej behövt vila på missbruk. I sistnämnda position har också mer åtgärder tagits för att dölja missbruket.

Respondenterna anger själva följande som betydande faktorer vad gäller det uppkomna missbruket: missbruk, våld och psykisk ohälsa i familjen under uppväxten, egen psykisk ohälsa. upplevelse av otrygghet, genetiska förutsättningar, beroendesjukdom, en känslolag miljö, identitetsskapande, mobbing, sökande efter spänning, dålig självbild, själslig tomhet, uppväxt i resurssvag stadsdel samt att man helt enkelt inte visste något annat. De flesta av dessa skäl skulle kunna placeras under rubriken socialt kapital. Val av droger och hur missbruket kommit att utformas tillskrivs i mångt och mycket den egna personligheten samt vilket umgänge man befunnit sig i. Dessutom nämns vid något tillfälle tillgång på diverse droger som betydande. Missbruket framstår för majoriteten som att ha påbörjats i sociala sammanhang, med vänner, vid fest et cetera. För flertalet har det allteftersom kommit att utvecklas till att allt mer ha skett i isolering, alternativt att det inte gjort någon skillnad om det skett i ensamhet eller med andra.

Vad gäller omgivningens reaktioner syns det att där tidig avvikelse infann sig var samhällelig hjälp, eller kontroll, nära till hands. Där hög grad av kapital funnits har även hög grad av hemlighetsmakeri funnits, varpå mycket lite hjälp tycks ha givits från både familj och

samhälle. Ej heller har denna person sökt nämnvärt mycket hjälp. Den person som befunnit sig i mitten av dessa ytterlighetspositioner framstår ha fallit mellan stolarna och inte fått hjälp trots upprepade försök till att få detta.

Position i det sociala rummet tycks således, utifrån dessa små exempel, spela in vad gäller hur mycket stöd man får, samt huruvida man överhuvudtaget söker något stöd.

SLUTDISKUSSION

Lindas sista ord i intervjun löd: *”det har inget med socialklass att göra”*. Flera av de övriga respondenterna har uttryckt liknande ståndpunkter. Anders och Nima ansåg båda att man alltför ofta sökte härleda missbruk och sociala problem till speciella orter och grupper. Jag delar i mångt och mycket deras åsikter. Min utgångspunkt under studiens gång har varit att missbruk finns i alla samhällets skikt. Jag har dock sökt finna svar kring huruvida man konstruerar missbruk olika beroende på var i samhällsstrukturen, det sociala rummet, man ses befinna sig och då framför allt, var man har sina rötter, utifrån habitus. Då analysen står klar tycker jag mig ha påvisat att detta är en tänkbar möjlighet. Habitus och den struktur av egenskaper som placerar in en i det sociala rummet framstår utifrån respondenternas situationer ha följt med missbruket; från inträde, via dess utformning, hela vägen fram till att påverka kring hur man brutit missbruket samt på vad vis hjälp erhållits till detta. Utifrån denna syn tänker jag mig att man vid hanterandet av missbruk har att vinna på en förståelse kring hur människans bakgrund ser ut, inte bara ur ett individuellt perspektiv utan också ur ett strukturellt, vågar jag säga det; klassperspektiv.

Då individuella värderingar och förhållningssätt antas sprungna ur den sociala disposition man härstammar ifrån, samt den därpå följande livsbanan, tänker jag mig att ett upphörande med missbruket löper störst chans att genomföras om det korrelerar med dessa faktorer.

LITTERATURLISTA

- Andersson, B. (1999): *Att förstå drogmissbruk, praktiken, situationen, processen*. Lund: Arkiv Förlag.
- Anonyma Alkoholister (2003): *Anonyma Alkoholister*. Stockholm: AA i Sverige.
- Barlebo Wenneberg, S. (2001): *Socialkonstruktivism, positioner, problem och perspektiv*. Malmö: Liber AB.
- Berger, P.L. Luckmann, T. (1966): *Kunskapssociologi, hur individen uppfattar och formar sin sociala verklighet*. Wahlström & Widstrand.
- Bourdieu, P. (1986): *Kultursociologiska texter*. Stockholm: Förlaget Salamander.
- Elofsson, S. (2005): *Kvantitativ metod – struktur och kreativitet*. I Larsson, S. Lilja, J. Mannheimer, K. (red.): *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.
- Giddens, A. (1994): *Sociologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Goffman, E. (1963): *Stigma, Den avvikandes roll och identitet*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.
- Goldberg, T. (2000): *Narkotikan avmystifierad, ett psykosocialt perspektiv*. Solna: Academic Publishing of Sweden.
- Kvale, S. (1997): *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Larsson, S. Stafström, M. (2002): *Klass- och etnicitetsperspektiv*. I Andréasson, S. (red.): *Den svenska supen i det nya Europa, Nya villkor för alkoholprevention, en kunskapsöversikt*. Statens Folkhälsoinstitut. 2002:11. Stockholm: Förlagshuset Gothia.
- Larsson, S. (2005): *Kvalitativ metod – en introduktion*. I Larsson, S. Lilja, J. Mannheimer, K. (red.): *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.
- Leifman, H. (1998): *Socialklass och alkoholvanor*. Stockholm: Folkhälsoinstitutet. 1998:14
- Leissner, T. Hedin, U-C. (red). (2002): *Könsperspektiv på missbruk, antologi*. Bettna: Bokförlaget Bjuerner och Bruno.
- Marx, K. Engels, F. (1947): *Kommunistiska manifestet*. Stockholm: Arbetarkulturs förlag.
- Olin Wright, E. (1997): *Rethinking, once again, the concept of class structure*. I Hall, J.R. (red.): *Reworking class*. New York: Cornell University Press.
- Payne, M. (2002): *Modern teoribildning i socialt arbete*. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur.
- Repstad, P. (1998): *Sociologiskt perspektiv i vård, omsorg och socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.
- Skårner, A. (2001): *Skilda världar? En studie av narkotikamissbrukares sociala relationer och sociala nätverk*. Göteborg: Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet.
- SOU (2000): *Vägvalet, den narkotikapolitiska utmaningen*, 2000:126. Stockholm: Fritzes Förlag.
- Svenning, C. (2003): *Metodboken*. Eslöv: Lorentz förlag.
- Svensson, B. (1996): *Pundare, jonkare och andra, med narkotikan som följeslagare*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Vetenskapsrådet (ej daterat): *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Vetenskapsrådet.

BILAGA 1.

Enkätundersökning

Göteborgs universitet, institutionen för socialt arbete
Handledare: Anders Thörnquist

Den undersökning ni är i färd att deltaga i syftar till att söka svar kring eventuella samband vad gäller människors sociala bakgrund och det missbruk man sedan kommit att hamna i. Enkäten består av sjutton frågor som ni besvarar antingen genom att ringa in ett eller flera svarsalternativ eller genom att skriva ner det svar som ni anser lämpligt.

Ert deltagande är frivilligt vilket innebär att det står er fritt att avböja till att medverka, att undvika att svara på frågor ni av någon anledning ej önskar besvara samt att ni om, och i så fall närhelst ni så önskar, har möjlighet att avbryta besvarandet av dessa frågor. De uppgifter ni här lämnar skall enbart komma att användas i ovannämnda forskningsprojekt. Eventuellt kan ni utifrån era svar komma att behöva kontaktas för en uppföljande, mer djupgående muntlig intervju. Ni ombeds därför att redan i detta skede ta ett preliminärt beslut kring huruvida ni önskar, samt har möjlighet till, fortsatt medverkan.

Ni kan besvara enkäten anonymt. Om intresse finnes att eventuellt medverka ytterligare i en personlig intervju är det dock bra om ni, utefter eget tycke bifogar information kring hur ni i så fall önskar att ytterligare kontakt skall ske, såsom exempelvis telefonnummer, e-postadress och eventuellt namn (om ni anser detta behövligt). Den inlämnade svarsenkäten kommer att behandlas med yttersta konfidentialitet. Endast, av tystnadsplikt förbunden, forskare äger tillgång till enkätsvaren, vilka snarast möjligt kommer att avpersonifieras och förvaras inlåsta bortom obehörigas tillträde fram tills dess att de slutligen förstörs. Studien skall publiceras som en C-uppsats vid institutionen för socialt arbete, Göteborgs Universitet och blir således en offentlig handling, svaren skall i detta läge, efter att ha analyserats, vara avpersonifierade.

Tack på förhand för er medverkan.

Svante Liljeäng
Socionomstuderande, Institutionen för socialt arbete, Göteborgs Universitet.

Enkätundersökning

1. Är du: Ringa in det alternativ som bäst beskriver din situation

Man? Kvinna?

2. Ålder: Ringa in det alternativ som bäst beskriver din situation

18-25 26-35 36-45 46-55 56-65 66-75

3. Är du: Ringa in det alternativ som bäst beskriver din situation

Svenskfödd med båda föräldrarna svenskfödda?

Svenskfödd med en eller båda föräldrarna födda utomlands?

Född i annat land än Sverige?

4. Vid vilken ålder inledde du nyttjandet av alkohol?

Sätt ett streck om du aldrig nyttjat alkohol

.....

5. Vid vilken ålder inledde du nyttjandet av narkotiska preparat?

Sätt ett streck om du aldrig nyttjat narkotiska preparat

.....

6. Vilken/vilka droger har du regelbundet nyttjat/missbrukat?

Ringa in ett eller flera svarsalternativ

Alkohol BZD Amfetamin Cannabis Kokain LSD Extacy

GHB Heroin Annat, vänligen uppge:

7. Har du några ekonomiska eller materiella tillgångar?

Ringa in ett eller flera svarsalternativ

Hus Bostadsrätt Aktier/Fonder Mark

Annat, vänligen uppge:

8. Vilken är din högsta avslutade utbildning?

.....

9. Missbrukade dina föräldrar alkohol eller droger?

Ange nedan vilken typ av drog

.....

10. Vad är/var dina föräldrars yrkestillhörighet?

Vänligen uppge yrke(n) eller bransch(er)

Far:

Mor:

11. Har/hade dina föräldrar ekonomiska eller materiella tillgångar?

Ringa in ett eller flera svarsalternativ

Hus Bostadsrätt Aktier/Fonder Mark

Annat, vänligen uppge:

12. Vilken är/var dina föräldrars högsta avslutade utbildning?

Far:

Mor:

13. Hur skulle du beskriva din uppväxtort?

Ringa in det alternativ som bäst beskriver din situation

Landsbygd Mindre tätort/stad Större stad

Annan:

14. Hur skulle du beskriva din nuvarande bostadsort?

Ringa in det alternativ som bäst beskriver din situation

Landsbygd Mindre tätort/stad Större stad

Annan:

15. Vilken är din nuvarande boendeform?

Ringa in det alternativ som bäst beskriver din situation

Bostadslös Hyresrätt Bostadsrätt Villa

Annan:

16. Vilken typ av boendeform hade du under er uppväxt?

Ringa in det alternativ som bäst beskriver din situation

Bostadslös Hyresrätt Bostadsrätt Villa

Annan:

17. Tillåter du att man kontaktar dig för en eventuell muntlig intervju?

Ja Nej

(Om du svarat ja på ovanstående fråga):

Kontakt: telefonnummer, e-post, adress, (eventuellt ert namn) eller dylikt.

.....

.....

.....

BILAGA 2.

Intervjuguide

Process missbruk

Hur såg din första kontakt med alkohol/narkotika ut?

Vid vilken ålder skedde detta?

Var det något speciellt utöver kontakten med droger som hände i ditt liv under denna period?

Vem introducerade dig för denna värld?

Vad var det som lockade, fick dig intresserad och eventuellt också fast?

Vad tror du själv det var som gjorde att (just) du skulle komma att utveckla ett missbruk?

Vill du beskriva förloppet från första gången och framåt?

När i tid och ålder anser du att det uppstod ett missbruk?

När i tid och ålder anser du att du blev medveten om och erkände för dig själv att du hade ett missbruk?

I vilka sammanhang och i vilka situationer har droger medverkat, när, var, hur, vad?

I vilka umgängen har droger medverkat (i ensamhet, med vänner, i gäng, pojk-/flickvän etc.)?

Varför i just dessa sammanhang/ situationer/ umgängen?

Vilken typ av drog/droger och när, var, hur, varför just de/ den drogen/drogerna?

Varför använder/ använde du droger? Har skälen varit desamma, konstanta över tid?

Upplever du tillvaron med droger som främst negativ eller positiv? På vad vis, (vad och varför)?

Tänk dig att din uppväxt hade sett annorlunda ut, med andra ekonomiska, geografiska, kulturella, sociala etc. förutsättningar. Hur tror du att det då skulle ha utvecklats sig?

Kulturellt kapital

Hur viktigt var det med utbildning i din familj? Vilken nivå borde man uppnå?

Upplevde du press från dina föräldrar vad gäller utbildning, läsläsning, betyg, eftergymnasiala studier etc.?

Vilken utbildning hade dina föräldrar? Vilken utbildning har du själv?

Hur såg utbildningsnivån ut i familjens/släktens umgängeskrets?

Konsumerades kultur på något vis?

Läste man i er familj? Läste dina föräldrar för dig som barn? Hade ni böcker?

Musik, -lyssnade/spelade någon i familjen/släkten/umgänget? Gick man på konserter etc.?

Konsumerade man film, teater, konst etc. i din familj eller dess umgänge?

Konsumerade eller ägnade man sig åt andra typer av media, exempelvis tv, tv-spel etc.?

Ägnade man sig åt andra former av aktiviteter såsom exempelvis idrott, föreningar etc.?

Tror du att dina förhållanden under uppväxten gällande kulturellt liv har påverkat din situation vad gäller droger och i så fall hur denna situation kommit att se ut?

Ekonomiskt kapital

Hur försörjde sig dina föräldrar, vilka yrken? Trivdes de med sina yrken?

Hur såg man på försörjning och arbete i din familj/ släkt/ omgivning?

Anser du att du uppfostrades till att ha ungefär samma typ av yrke och/eller samma nivå av inkomst?

Har du haft arbete(n), vad/hur länge/trivdes du?

Vid vilken ålder började du i så fall arbeta?

Anser du att din familj hade det ekonomiskt bra ställt under uppväxten?
Tror du att dina föräldrar periodvis var bekymrade över ekonomin, var detta i så fall något även du som barn kände av/ kände till?
Reste ni på semester? Vart och när i så fall, regelbundet eller någon enstaka gång?
Upplever du att ni hade råd att hitta på saker i familjen, exempelvis restaurangbesök, bio, resor, andra typer av evenemang eller aktiviteter?
Om du kommer från förhållanden med relativt hög ekonomisk standard, har du i så fall tjänat på detta, exempelvis via arv, startkapital eller fått ekonomisk hjälp när du behövt, eller på andra sätt, under din levnadsbana, kunnat begagna dig av de tillgångar familjen besitter?
Tror du att din ekonomiska situation har påverkat din situation vad gäller droger och i så fall hur denna situation kommit att se ut?

Socialt kapital

Hur såg din familjesituation ut? Dess uppbyggnad, har du syskon, växte du upp med båda dina föräldrar etc.?

Om du har syskon, hur ser i så fall deras tillvaro ut idag?

Finns det något i din familjesituation under uppväxten som du tror har medverkat till din situation vad gäller droger och i så fall hur denna situation kommit att se ut?

Hur var stämningen i familjen, föräldrar gentemot barn samt gentemot varandra etc.?

Var det någon familjemedlem som vara tydligt dominant eller underkastande?

Hade dina föräldrar tid för dig, hade de tid för varandra?

Hur var din relation till dina föräldrar?

Vad talade man om i din familj, (exempelvis världshändelser, varandras dag etc.)?

Anser du den vara/ha varit en öppen eller en sluten familj, en fri eller kontrollerande familj?

Hur såg måltiderna ut i er familj? Vad och hur åt man, åt man tillsammans eller enskilt?

Hur var hälsan i familjen, sjukdomar etc.?

Hur är din relation till dina föräldrar/ eventuella syskon idag?

Hade familjen en umgängeskrets? Hur såg denna ut?

Hur förhöll/förhåller sig dina föräldrar och syskon etc. till droger?

Hur var din skoltid, umgänge etc.? Trivdes du i skolan? Hurdan var du i skolan?

Tror du att din skoltid och/eller din familj har påverkat din situation vad gäller droger och i så fall hur denna situation kommit att se ut? (vad gäller val av droger, sammanhang och situationer där bruket av droger har varit framträdande).

Hur har ditt umgänge sett ut sedan du blev vuxen? Tror du att det påverkats av din situation vad gäller droger?

Hur ser din fritid ut? Hur såg den ut innan droger kom in i bilden? Hur såg den ut när du var barn (aktiviteter etc.)?

Hade ni några husdjur?

Beskriv din uppväxtort. Hur bodde ni?

Kände du dig trygg, i området/huset/lägenheten etc.? Bodde ni länge på en och samma plats eller har ni flyttat runt mycket?

Tror du att orten/boendet har spelat in i din situation vad gäller droger och i så fall hur denna situation kommit att se ut?

Omgivningens reaktion och eventuella handlande

Hur har din familj reagerat och agerat angående din situation vad gäller droger?

Tycker du de skulle ha reagerat och agerat på något annat sätt?

Har du råkat på reaktioner och handlingar från andra i din omgivning, exempelvis släkt, vänner etc.?

Hur har denna reaktion, och eventuella handlingar, i så fall sett ut?

Hur har du upplevt denna reaktion, dessa handlingar?

Tror du att de hade behandlat dig annorlunda om din situation/bakgrund (kulturellt, ekonomiskt, socialt, geografiskt) sett annorlunda ut?

Hur har samhället reagerat/agerat, exempelvis sociala myndigheter, polis, kyrka, sjukvård etc.?

Har du varit i behandling, avgiftning etc.? Om i så fall, har du upplevt dig nöjd med denna?

Har du haft kontakt med socialtjänst, angående vad i så fall? Är du nöjd med denna kontakt?

Tror du att de hade behandlat dig annorlunda om din situation/bakgrund (kulturellt, ekonomiskt, socialt, geografiskt) sett annorlunda ut?

Har du råkat ut för tvångsåtgärder? Vad anser du i så fall om detta?

Har du haft kontakt med polis, Sjukvård, annat? Hur upplever du denna kontakt?

Tror du att den hade sett annorlunda ut om din situation/bakgrund (kulturell, ekonomisk, social, geografisk) sett annorlunda ut?

Slutligen:

Kommer du på något ytterligare som jag inte frågat om men som du upplever att jag bör ha kännedom kring?